ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΟΜΩΝΥΜΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΕΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

ΕΤΟΣ Γ'. ❋ ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1906 ❋ ΑΡΙΘ. 27.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΗΜΩΔΟΥΣ

ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

(Συνέχεια καὶ τέλος)

Ἐν τινι ᾄσματι ἐξυφαίνεται συνωμοσία κατὰ τοῦ Χάρωνος ὅστις νέους μόνον εἰς τὸν Ἅιδην πέμπων ἐπεσπάσατο τὸ μῖσος αὐτῶν καὶ τὴν ἀγανάκτησιν:

«Ἀκοῦστε ἴντα μηνύσανε 'φτὸ Νάδη οἱ γιαντρω-
(μένοι
Νὰ τῶνε πᾶσι ἄρματα, μολύβια καὶ μπαρούθια
Καὶ πόλεμο θὰ κάμουνε τοῦ Χάρου δίχως ἄλλο
Γιὰ δὲν τονε βαστοῦνε πλιὸ νὰ ξεδιαλέη τσ'ἄνδρες»

Εἰ καὶ ἐν τοῖς δημώδεσιν ᾄσμασι τῶν Κρητῶν ὁ ἐκφραζόμενος πόθος εἶναι ποικίλος καὶ ἀλλαχοῦ μὲν πολεμικὸς, ἀλλαχοῦ δὲ ἀπολαυστικὸς, οὐδέποτε στρέφεται περὶ τὴν ἀπόκτησιν πλούτου. Ὀλιγαρκὴς ὁ Κρὴς ἐπιθυμεῖ νὰ εἶναι ἀνδρεῖος, νὰ ἔχῃ ὅπλα, φαγητὰ λύραν καὶ ἐρωμένην. Διὰ τοιούτων ᾀσμάτων ζωπυροῦνται καὶ ἀναφλέγονται αἰσθήματα παρόμοια πρὸς τὰ ἐκφραζόμενα δι' αὐτῶν, καλοῦνται δὲ, ὡς εἶπον, τραγούδια τῆς τάβλας (ἐπιτραπέζια), ἅτινα παραβάλλονται πρὸς τὰ σκόλια τῶν ἀρχαίων· ᾄδονται δὲ συνήθως κατὰ τὴν ἐξῆς τάξιν. Πολλάκις συγγενὴς τοῦ ἑστιῶντος προκατάρχεται τῆς ᾠδῆς διὰ προτρεπτικοῦ εἰς ἀπόλαυσιν τῶν προκειμένων ἐδεσμάτων ᾄσματος· ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ἐπισείεται ἡ ἐμφάνισις τοῦ Χάρωνος καὶ ὑποσημαίνεται ἡ ἐν τῷ κόσμῳ ματαιότης, ἰσχυρὸν δέλεαρ πρὸς Ἐπικούρειον εὐπάθειαν. Συνήθως δὲ τὰ Κρητικὰ ᾄσματα ᾀδόμενα οὐδέποτε συμπληροῦνται μέχρι τέλους, ἀλλὰ περὶ τὸ τέλος διακόπτονται ὑπὸ τοῦ ᾄδοντος ὅστις ἀναφωνεῖ «ὅλο χαρὰ» καὶ προπίνει φιλοτησίαν ἢ ὑπὲρ τοῦ ἑστιάτορος ἢ ὑπὲρ ἐκείνου ὃν θέλει νὰ προκαλέσῃ εἰς ᾄσμα. Ὁ λόγος δι' ὃν διακόπτονται τὰ ᾄσματα εἶναι προληπτικὸς, διότι ἡ συμπλήρωσις αὐτῶν λογίζεται καὶ συμπλήρωσις τῆς ἐν τῷ οἴκῳ διασκεδάσεως. Μετὰ τὸν πρῶτον ᾄσαντα ἔρχεται ὁ ἐκ δεξιῶν καθήμενος ἢ ὁ προκληθεὶς· αἱ δὲ γυναῖκες παρίστανται καὶ οὐδέποτε παρακάθηνται ἀκροώμεναι τοῦ ᾄδοντος.

Ζοφερὰν μελαγχολίαν καὶ σκέψιν περίφροντιν ἀποπνέει ᾄσμά τι καθ' ὃ νεφελώδης καὶ ἀμαυρὰ ἐκτυλίσσεται πρὸ τῶν ὀμμάτων ἀοιδοῦ τινος ἡ τοῦ μέλλοντος προεικόνισις καὶ δὴ καὶ ἡ τοῦ θανάτου:

«Θωρῶ τὸν κόσμο καὶ δειλιῶ τὴ γῆς κι' ἀνάστε
(νάζω
Πῶς θά με βάλουνε στσῆ γῆς τ' ἀραχνιασμένου
(Νάδη
Καὶ κεῖ θὲ νὰ πρεμαζευτοῦν (συναθροισθῶσι) τοῦ
(Νάδη τὰ σκουλήκια
Νὰ φᾶνε πόδια γρήγορα χέρια καμαρωμένα
Νὰ φᾶνε καὶ τὴν γλῶσσά μου τὴν ἀηδονολαλοῦσα».

Ἐν ἄλλῳ ᾄσματι ἀνὴρ τεθλιμμένος καὶ τὸν βίον ἐν πικρίαις διαγαγὼν διαπυνθάνεται ὅτι ὀρχοῦνται εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ γάμον εἰς Ἅιδην τελοῦσιν εὔχεται λοιπὸν ὅπως προσκληθῇ καὶ ἴδῃ πῶς οἱ ἐν Ἅιδου διαιτῶνται:

«Στὸν οὐρανὸν χορεύγουνε στὸν Ἅιδη γάμο
(κάνουν
Καὶ μπέψαν καὶ καλέσανε οὔλους τοὺς πρικα-
(μένους
Χριστὲ νὰ μὲ καλούσανε καὶ μὲ τὸν πρικαμένο
Νὰ κάμω πράσινα κεριὰ κι' ἀλεξιναὶς λαμπάδες
Νὰ τσ' ἄφτω νὰ τὸν γύριζα τὸν Νάδην γύρου'
(γύρου

Νὰ δῶ τσὴ νιοὺς πῶς κείτονται τσ' ἄγγουρους πῶς
(κοιμοῦνται
Νὰ δῶ καὶ τὰ μωρὰ παιδιὰ πῶς κάνουν δίχως
(μάνναις. . . . . .»

Τὸ ἑξῆς ᾆσμα ὑπενθυμίζει ἡμῖν τὴν εἰς Ἅιδου κατάβασιν τοῦ Ὀρφέως· κατὰ τοῦτο δύο νεανίαι διανοοῦνται νὰ κλέψωσι τοῦ Χάρωνος τὰς κλεῖδας καὶ νὰ ἀνέλθωσι εἰς τὴν γῆν· σύζυγος δὲ πιστὴ καὶ μήτηρ φιλόστοργος ἱκετεύει νὰ συμπαραλάβωσιν αὐτὴν· ἐκείνων δὲ ἀποποιηθέντων ἐκδηλοῖ δι' ἐντολῆς τὸν πόθον αὐτῆς, πόθον ἀποπνέοντα γλυκὺ τὸ αἴσθημα τῆς φιλοστοργίας καὶ τῆς πρὸς τὴν ἀρετὴν ἀγάπης :

« Δυὸ ἄγγουροι βουλεύγονται κάτω στὸν κάτω
(κόσμο
Νὰ βροῦν τοῦ Νιόδη τὰ κλειδιὰ νὰ βγοῦνε στὸν
(ἀπάνω
Κοράσιο τσὴ παρακρατῆ καὶ τσὴ παραγαδεύει
«Ἄγγουροι πάρετε καὶ μὲ εἰς τὸν ἀπάνω κόσμο»
Κόρη βροντοῦν τὰ ροῦχά σου σφυρίζουν τὰ μαλ
(λιά σου
Χτυπᾶ τὸ φελλοκάλικο καὶ θὰ μᾶς ἀγροικήσουν....
Πάλι καὶ δὲν μὲ πάριετε νὰ σᾶσε παραγγείνω
Νὰ πῆτε τσὴ μανούλας μου τσὴ γλυκοπεθερᾶς μου
Νὰ πολεμᾷ τὸν ἄντρα μου νὰ λούῃ τὰ παιδιά μου
Νὰ δάνῃ τῷ βοσκῶ ψωμὶ καὶ τῷ ζευγάδω στάρι.»

Αὔραν ῥεμβώδους μελαγχολίας ἀποπνέει τὸ δημῶδες τοῦτο ᾆσμα καθ' ὃ ποιμὴν γεγηρακὼς ἀναμιμνήσκεται τὴν νεαρὰν αὐτοῦ ἡλικίαν, τὸ πολυάριθμον ποίμνιον καὶ τὸν εὐῤῥόσυνον βίον ὃν διῆγεν· εἰκονίζει δὲ τοῦτο τὸν ποιμενικὸν βίον ἐν Κρήτῃ καὶ ὑπομιμνήσκει εἰς ἡμᾶς τοὺς Θεοκριτείους χαρακτῆρας. Οἱ ἐν Κρήτῃ μηλοβόται ἢ αἰπόλοι φέροντες ἐν πήρᾳ τὸ προσφιλὲς αὐτῶν μουσικὸν ὄργανον, τὴν λύραν, καὶ ἀνὰ χεῖρας κρατοῦντες τὸ ὅπλον, τὸν ἀχώριστον αὐτὸν σύντροφον, ἐπὶ δὲ τῆς ὀσφύος φέροντες τὴν μάχαιραν ποιμαίνουσι τὰ ποίμνια αὐτῶν :

« Ἕνας βοσκὸς θυμήθηκε τὰ νιάταν του ὁ καϋμέ-
(νος
Ποῦ'στε παντέρημα νιάτα μου, παντέρημά μου νιάτα
Ποῦ ἔναι κεῖνοι οἱ καιροὶ καὶ οἱ βουρισμένοι χρόνοι
Ποῦχα μαντριὰ τὰ πρόβατα μαντριὰ μαντριὰ τὰ
(γίδια
Ποῦ παίζα τὸ λυράκι μου σὰν νιὸς καὶ παλληκάρι..»

Ἐν τῷ ἑξῆς ᾆσματι τὴν ὑστάτην παραγγελίαν ποιμένος ἐνέχοντι ἀπινδαλματίζεται ὁ βίος τῶν ὀρεσιτρόφων ἀγροτῶν, ἀπαυγάζεται τὸ σύνηθες αὐτῶν ἐντρύφημα καὶ διαπιστοῦται ἡ εὔστοχος αὐτῶν περὶ τὴν θήραν ἱκανότης. Ἐν τούτῳ ἀπαστράπτει ὁ περὶ τὴν κυνηγεσίαν πόθος ποιμένος ἐπιθυμοῦντος νὰ κυνηγῇ καὶ μετὰ θάνατον ἔτι· ἀποθνήσκων δὲ δίδει παραγγελίαν ὑπομιμνήσκουσαν ἡμᾶς τὴν ἐσχάτην τοῦ ἁρματωλοῦ Δήμου ἐντολὴν ποθοῦντος καὶ μετὰ θάνατον νὰ ἐξακολουθήσῃ ἀμείλικτον τὸν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος του πόλεμον :

« Σὰν δροσινιάσουν τὰ δουνὰ καὶ χαμηλώσῃ ὁ
(ἥλιος
Βόσκετ' ἀγρίμια βόσκετε, λαγοὶ δρόσολογᾶτε
Μ' ἀπόθανέν ὁ κυνηγὸς ἀποῦ σᾶς ἐκυνήγα
Κι' ἀφῆκε καὶ παραγγελιὰ τῶν ἄλλων κυνηγάρω
Ἄνεν καὶ πᾶτε στοὴ λαγοὺς καὶ πᾶτε καὶ στ' ἀγρί-
(μια
Περᾶστ' ἀπὸ τὸ μνῆμά μου καὶ πάρετε καὶ μένα
Τρεῖς πόρους ἔχουν τὰ λαγκὰ κι' ἀφῆστέ μου τὸ ἕνα
Κι' ἂν ἔρθῃ ἀγρίμι παίζω του, λαγὸς ἂρῶ τοῦ
(θέλει.»

Τὸν ἐρωτικὸν πόθον περιστίλβει πολλάκις αἰσθηματικότης τρυφερὰ καὶ διάπυρος θέρμη πρὸς μεγαλουργίαν χάριν τῆς ἐρωμένης :

« Νᾶχεν ἡ γῆς πατήματα κι' ὁ οὐρανὸς κερκέλια,
Νὰ πάθιουν τὰ πατήματα, νάπιανα τὰ κερκέλια
Ν' ἀνέβαινα στὸν οὐρανὸ νὰ διπλωθῶ νά κάτσω
Νὰ παίξω σεῖσμα τ' οὐρανοῦ νὰ βγάλῃ μαῦρα νέφη
Νὰ βρέξῃ χιόνι καὶ νερὸ κι' ἀτίμητο χρουσάφι
Τὸ χιόνι νὰ βρέξῃ στὰ δουνὰ καὶ τὸ νερὸ στοὴ κάμ-
(ποις.»

Καὶ εἰς τοὺς πολυαγαπῶ ἀτίμητο χρουσάφι

Χαρακτηριστικὸν γυναικὸς πολυπαθοῦς καὶ κατὰ τοῦ τυράννου συζύγου της ἐκδίκησιν πνεούσης εἶναι ᾆσμά τι καθ' ὃ αὕτη ἐπιθυμεῖ νὰ ἴδῃ πραγματωθὲν τὸ ὄνειρόν της:

«Χριστέ μου νὰ ξεδήλιανε τ' ὄνειρο ποῦδα ἀπόψε,
Τὸν καῦκο μοῦδα κυνηγὸ τὸν ἄντρα μου ἀγρίμι·
Χριστὲ καὶ νὰ μοῦ σκότωνεν ὁ κυνηγὸς τ' ἀγρίμι,
Νὰ φάω ἀπὸ τὸ σκότι του νὰ δροσισθῆ ἡ καρδιά
(μου,
Νὰ πάρω ἀπὸ τὸ αἷμά του νὰ βάψω τὰ μαλλιά μου».

Βαθύτατον ψυχικὸν ἄλγος καὶ περιπαθὴς μεμψιμοιρία γυναικὸς νεωστὶ νυμφευθείσης φθινώδη καὶ ἀσθενικὸν ἄνδρα ἀποπνέει τὸ ἑξῆς ᾆσμα ἐν ᾧ διὰ παθητικωτάτης ἀποστροφῆς πρὸς τὸν ἥλιον ὡς ἀγγελιαφόρον ζητεῖ ν' ἀνακοινώσῃ εἰς τοὺς οἰκείους τὴν δυσάρεστον αὐτῆς καὶ ἀπέλπιδα θέσιν. Ἡ ἀποστροφὴ αὕτη ὑπομιμνήσκει ἡμᾶς τὴν ὑστάτην τοῦ Αἴαντος πρὸς τοὺς γονεῖς παραγγελίαν :

«Ἥλιε κι' ἂν πᾷς στὸν τόπο μου κι' ἂν δῇς τὰ γο-
(νικά μου,
Χαιρέτα μου τὴν μάνα μου καὶ τὰ γλυκά μου ἀ-
(δέρφια
Καὶ ἄντρας ἀποῦ μοῦ πήρανε ἐβγῆγε βερεμιάρης,
Ψωμὶ τοῦ δίδω δὲν το τρῶ, κρασὶ καὶ δὲν τὸ πίνει,
Στρώνω του τρία στρώματα, χρουσαῖς προσκεφα-
(λάδες.
Σήκω βερέμι πλάγιασε, σήκω βερέμι θέσε
Καὶ 'γκίξε καὶ στὸν κόρφο μου νὰ βρῇς δυὸ λε-
(μονάκια
Νὰ βρῇς τ' Ἀπρίλι τσὴ δροσαῖς τοῦ Μαΐ τὰ λου-
(λούδια.»

Ὁ εὔθυμος καὶ ἄφροντις χαρακτὴρ ὁ ἀπόνως παραδιδόμενος εἰς τὴν τοῦ βίου ἀπόλαυσιν εἰκονίζεται παραστατικώτατα ἐν τῷ ἑξῆς ᾆσματι.

«Νὰ φάω θέλω καὶ νὰ πιῶ καὶ νὰ χαροκοπήσω
Κι' ἀποῦ τ' ἀρέσω ἀρέσω του, παλ' ἂς μοῦ πῇ νὰ
(πχαίνω
Νὰ πάω σ' ἄλλη γειτωνιὰ νὰ πάω σ' ἄλλη ροῦγα,
Ἀποῦ δανείζουν τὸ ψωμί . . . .»

Οἴκου κλεισθέντος δι' ἀνδραγαθημάτων, ἀγλαὸν κόσμημα καὶ ὄντως πολύτιμον κειμήλιον, ὑπὲρ οὗ καὶ ζωὴν καὶ περιουσίαν εἰς ἀντάλλαγμα σπεύδει μετὰ προθυμίας πᾶς Κρὴς νὰ θυσιάσῃ, εἶναι τὸ ὅπλον. Τὸ ὅπλον, καὶ δὴ τὸ ὅπλον γενναίου καὶ ἀνδρείου παλληκαρίου, εὔγλωττον ὑπόμνημα πατρίου ἀρετῆς, σεμνὸν παρακέλευσμα πρὸς δόξαν εὐκλεᾶ καὶ σέμνωμα οἰκογενειακὸν δέον νὰ τυγχάνῃ ἐξαιρέτου περιποιήσεως. Ἐντεῦθεν τὰ ὅπλα τῶν ἀρχηγῶν περιερχόμενα εἰς τὰς χεῖρας τῶν διαδόχων δὲν ἐκποιοῦνται ἀλλ' ἀποστίλβουσιν ἀποκείμενα εἰς τὸ μᾶλλον εὐθέατον τῆς οἰκίας μέρος καὶ μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας ψηλαφώμενα· ἕνεκα δὲ τούτου συλλογὴν διαφόρων ὅπλων διαφόρων ἐποχῶν δύναταί τις νὰ παρατηρήσῃ ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν καπεταναίων :

«Τῶν ἀντρωμένων τ' ἅρματα δὲν πρέπει νὰ που-
(λιοῦνται
Μὸν πρέπει νὰ γναλίζωνται στὸν τοῖχο νὰ κρεμι-
(οῦνται
Νὰ τὰ θωροῦν κι' οἱ ἄλλοι νιοὶ νὰ τ' ἀποκαμαρώ-
(νουν.»

Τὸ βαρὺ καὶ ἀνεπίληστον πένθος ἐπὶ τῷ θανάτῳ προσφιλεστάτων οἰκείων καὶ ὁ μετὰ συναισθήσεως ὑπολογισμὸς τούτου συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς ἀποχῆς τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν ἐναργῶς παρίσταται ἐν τῷ ἑξῆς ᾆσματι, ἐν ᾧ ταλανίζει τις ἑαυτὸν ἀναμιμνησκόμενος τῶν πολλῶν ὧν ἐστερήθη συγγενῶν :

«Δὲ μοῦ πρεπε νὰ τραγούδω μηδὲ κρασὶ νὰ πίνω·
Μόνο σὲ σπήλιο σκοτινὸ νὰ χύνω μαῦρα δάκρυα·
Κόρη καὶ μάνα ἔχασα καὶ δυὸ ἀδερφοὺς στραθιώ-
(τας
Καὶ ξάδερφο πρωτόπαπα ψηλογραμματισμένο.»

Τὸ θλιβερὸν παράπονον νέου μακρὰν τῆς πατρικῆς ἑστίας πλανωμένου διαχέεται μετὰ πάθους μελαγχολικοῦ καὶ λυρικοῦ στόνου ἐν τινι δημῴδει ᾆσματι· ὁ ἔρως τούτου ἀσθενῶν ζητεῖ πρὸς θεραπείαν καὶ ἀνάῤῥωσιν «νερὸ ἀπὸ τὸν τόπον του καὶ μῆλ' ἀπὸ τὴν μηλιά του.»

Ὁ παρὼν χῶρος δὲν μοὶ ἐπιτρέπει νὰ παραθέσω διάφορα ᾄσματα χαρακτηριστικὰ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ· δέον ὅμως νὰ μνημονεύσω τινὰ φιλοπάτριδα αἰσθήματα ἀποπνέοντα. Ἀκράτητος λ. χ. ἐκῥήγνυται ὁ πόθος πολεμιστοῦ φρουροῦντος καὶ μετὰ ψυχικοῦ ἄλγους ἀναμένοντος τὴν ἐμφάνισιν τῆς ἡμέρας πρὸς ἐπανάληψιν τοῦ πολέμου :

Γιάννη γιαντῶσαι ἀῤῥάθυμος, Γιάννη γιάντα μα-
(λόνεις
Πῶς νὰ μὴν εἶμαι ἀῤῥάθυμος καὶ πῶς νὰ μὴν μα-
(λόνω
Οὐλημερνῆς στὸν πόλεμο καὶ καθ' ἀργὰ στὴ βίγλα·
Κι' οὔλαις ἡ βίγλαις βλέπουνε καὶ σεῖς κοιμᾶσθε
(μόνοι
Παιδιὰ δὲν κράζουν πετεινοὶ, παιδιὰ δὲν ξημερώνει
Νὰ κατεβῶ στὸν πόλεμο νὰ πολεμήσω πάλι ; . .»

Ὅτε κατὰ τὸν 16 αἰῶνα οἱ πειραταὶ τῆς Ἀλγερίας ἐπέτρεχον τὰς Ἑλληνικὰς χώρας καὶ νήσους, ἡ Κρήτη δὲν διέφυγε τῶν βεβήλων χειρῶν των, ἀλλ' ὑπέστη σκληρὰν τὴν δοκιμασίαν τῆς πειρατικῆς ταύτης συμμορίας· δημῶδες δὲ ᾆσμα περιγράφει συγκινητικῶς καὶ διὰ βραχέων τὰς βασάνους τῶν ἁπαχθέντων εἰς δουλείαν· ἡ περιπαθὴς δὲ τοῦ ποιητοῦ αἴτησις κραδαίνει μυχίως τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν καὶ κινεῖ αὐτὴν εἰς συμπάθειαν καὶ οἶκτον :

«Ἥλιε ποῦ βγαίνεις τὸ ταχὺ 'ς οὔλο τὸν κόσμο
(δοῦδεις
Σ' οὔλο τὸν κόσμο ἀνάτειλε 'ς οὔλη τὴν οἰκουμένη
Σ' τῶν Μπαρπατέζω τῆς αὐλαῖς ἥλιε μὴν ἀνα-
(τείλῃς
Γιατί χουν σκλάβους ὥμορφους πολλὰ παραπονιά-
(ρους
Καὶ θὰ γραθοῦν ἡ ἀχτῖδές σου ἀποῦ τῶν σκλαβῶ
(τὰ δάκρυα.»

Ὡς ἐπισφράγισμα ἂς μοι ἐπιτραπῇ νὰ προσθέσω δύο ἔτι ᾄσματα εἰς τὸν τελευταῖον αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίνου κράτους ἀναφερόμενα. Καὶ τὸ μὲν ἓν ὑπαινίσσεται τὴν εἰς Ἰταλίαν περιοδείαν αὐτοῦ, τὸ δὲ ἕτερον τὴν ἀπώλειαν τοῦ Ἑλληνικοῦ τούτου βασιλείου. Ἡ Κρητικὴ λοιπὸν μοῦσα δὲν ἠδύνατο νὰ λησμονήσῃ τὰς περιπετείας τοῦ τελευταίου τῶν Παλαιολόγων ἀπογόνου· ἂν καὶ ἡ Κρήτη διετέλει τότε ὑπὸ Ἐνετικὴν δεσποτείαν παρηκολούθει ὅμως μετὰ ψυχικῆς ἀγωνίας καὶ μὲ ὄμμα δακρυόεν τὰς τύχας τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους παρ' οὗ προσεδόκα βοήθειαν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας της. Μετ' ἀφάτου ἀγανακτήσεως μνημονεύεται ἡ δούλωσις (διότι οὕτω θὰ διεδόθη) τοῦ ἠρωϊκὸν θάνατον ὑποστάντος Κωνσταντίνου Παλαιολόγου :

«Δὲν ἦτο κρῖμα κι' ἄδικο κι' ἀζιγανιὰ μεγάλη
Νὰ ζεύξουνε τὸν Κωσταντῆ μὲ ἄγριο βουβάλι
Σ' τὸ σιδηρένιο τὸ ζυγὸ μὲ ζούγλαις ἀτσαλένιαις;..»

Τὸ ἑξῆς περιγράφει τὴν ἐν Ἰταλίᾳ περιοδείαν αὐτοῦ :

«Ὅταν ἐδιακονίζετο ὁ Κωνταντῆς στὰ ξένα
Τὲς ῥούγαις ῥούγαις πορπατεῖ καὶ τὰ στενὰ δια-
(βαίνει
Κ' εἶχε τὰ ῥάσα κούντουρα κ' ἐφάνην τ' ἁρματά του
Κ' ἐφάνη τ' ἀργυρὸ σπαθὶ μὲ τὸ χρουσὸ φουκάρι
Βασιλοποῦλα τὸ θωρεῖ ἀπ' ὥρηο παραθύρι·
Δὲν εἶν' αὐτὸ ψτωχόπουλο μηδὲ καὶ διακονιάρης,
Μόν' εἶναι βασιλόπουλο, μεγάλης ῥήγας γέννα.»

Θὰ ἐπεθύμουν εὐρύτερον ἔτι νὰ ἠσχολούμην νῦν εἰς τὴν δημῴδη Κρητικὴν μοῦσαν καὶ νὰ παρέθετον χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τῆς «Νέας Ζωῆς», πλεῖστα ἄλλα ποιήματα, ἅτινα θὰ ἀπεκάλυπτον βίον πλήρη αἰσθημάτων καὶ συναισθημάτων, ἢ θὰ περιεῖχον σπουδαῖα ἱστορικὰ γεγονότα τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου τῆς τότε δουλευούσης πατρίδος. Ἐπιφυλάττομαι ὅμως εἰς εὐθετωτέραν περίστασιν νὰ ἐπιληφθῶ καὶ ἐξετάσω οὐχὶ τόσον τὰ ἱστορικὰ ποιήματα, ὅσον τὰ δίστιχα ἐρωτικά· ὧν ἡ μὲν ὑψιπέτις φαντασία καὶ γονητευτικὴ καὶ θαυμασία τυγχάνει, τὸ δὲ περιεχόμενον λίαν διδακτικὸν καὶ συναισθημάτων τρυφερῶν κατάμεστον· ἐν πολλοῖς δὲ τούτων παρατηρεῖ τις οὐκ ὀλίγα ἴχνη καὶ τῆς συμβολικῆς ποιήσεως, ἡ ὁποία διὰ τῶν ἀλληγοριῶν αὐτῆς, εἰκὼν ἐναργεστάτη καθίσταται.

Π. ΜΑΝΤΑΔΑΚΗΣ

ΥΠΟ ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΑΣΤΡΩΝ

Εἰς τὴν κ. Βιργινίαν Μπενάκη

ΝΥΚΤΑ, ἀστροφεγγιά, ἡσυχία !...

Τίποτε δὲν κινεῖται.

Μόνον ἀπὸ τοὺς σκοτισμένους πρόποδας τοῦ Ἀράπη, ἔρχονται οἱ χίλιοι περίεργοι θόρυβοι τῆς νυκτὸς, ἡ μυστηριώδης ζωὴ, ποῦ ἀρχίζει τὴν ζωήν της ὅταν γύρῃ κάτω ἀπὸ τὸν ὁρίζοντα τὸ ἄστρον τῆς ἡμέρας καὶ ἁπλωθῇ εἰς τὴν φύσιν τὸ σκέπασμα τῆς σκιᾶς.

Τί νὰ εἶνε οἱ θόρυβοι αὐτοί ;...

Πτερυγίσματα ἐντόμων, ἔλυτρα τριβόμενα κάτω ἀπὸ ξηρὰ στελέχη χόρτων, θυραυλήματα γρύλλων, περάσματα νυκτερίδων καὶ εἰς ὅλα αὐτὰ ὡσὰν νὰ δίδῃ τὸν τόνον, τὸ θλιμμένον παράπονον τοῦ γκιώνη, ἐρημολάλον καὶ μακρυνόν.

Τί νὰ λέγῃ ἄρα γε ἡ φωνὴ τοῦ γκιώνη ; ...

Νὰ εἶνε ἔρως ἢ παράπονον ; ...

* * *

Νύκτα, ἀστροφεγγιά, ἡσυχία.

Λάμπουν ἐπάνω εἰς τὸν σκοτεινογάλανον θόλον τὰ μεγάλα σχήματα τῶν ἀστερισμῶν, ἄστρα παντοῦ ἀνοιγοκλείνουν τὰ χρυσᾶ των βλέφαρα καὶ ὁ Γαλαξίας κυλᾷ εἰς τὰ βάθη τὰ μαργαροσκόνιστα κύματά του.

* * *

Γύρω ἁπλώνεται τὸ γαληνιαῖον πανόραμα τοῦ στενοῦ τῆς Σαλαμῖνος.

Τὰ σκοτεινὰ βουνά, ὁ ἀκίνητος κόλπος, ὅλα βυθισμένα εἰς τὸν ὕπνον καὶ τὴν ἀνάπαυσιν.

Ὕπνος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Θανάτου.

Καὶ μόνον ἐκεῖ κάτω εἰς τὸ ἄκρον τῆς Ψυτταλλείας ἕνα γλυκύτατον φῶς φάρου τρεμολάμπει μέσα εἰς τὸ σάββανον τοῦ σκότους, σιγὰ σιγὰ μεγαλώνει, περνᾷ εἰς τὴν λάμψιν τ' ἄστρα καὶ ἔπειτα πάλιν ἐλαττώνεται καὶ ξεψυχᾷ.

Εἶνε ὁ φάρος τῆς Ψυτταλλείας !

* * *

Ὀπίσω ὅμως ἀπὸ τὸν Αἰγάλεω ἄλλο θαμβὸν ἀνταύγασμα ἀναβαίνει ἐπάνω εἰς τὸν σκοτεινὸν αἰθέρα.

Εἶνε τὰ ἠλεκτρικὰ τῶν Ἀθηνῶν.

Ἐκεῖ ἡ ζωὴ ὀργᾷ ἀκόμη, βρυάζει, χύνεται εἰς τοὺς δρόμους καὶ εἰς τὰς πλατείας. Τράμ, ἁμάξια, φυστικοπῶλαι, ἀνθοπῶλαι, ὅλον τὸ πλῆθος τῶν μικροεπαγγελματιῶν τῆς νυκτός, σκορπίζουν τὴν ζωήν των κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῶν ἠλεκτρικῶν.

* * *

Ἐδῶ τίποτε ! ...

Ἡσυχία, ἀστροφεγγιά, νέκρα...

Μόνον ἡ φωνὴ τοῦ γκιώνη ἐξακολουθεῖ ἀκόμη τὸν πένθιμον ἦχον της καὶ ὁ φάρος τῆς Ψυτταλλείας στέλλει ἀπὸ μακρὰν τὴν περαστικὴν ἀναλαμπήν του.

Καὶ ἐνσαρκώνομαι καὶ ἐγὼ χωρὶς νὰ θέλω ὅλην αὐτὴν τὴν μεγαλοπρέπειαν· κυττάζω ἐμπρὸς τὸ φῶς τοῦ φάρου καὶ συλλογίζομαι !

Κακόμοιρο διαβατικὸ φῶς ! Πῶς μοιάζει μὲ τὴν μοίραν τῶν ἀνθρώπων ! ...

Ἦταν, ἔλαμψε, ἔσβυσε...

Αὐτὸ ἦταν ὅλον ! ...

Ἔπειτα ;... Τίποτε...

Ἄλλος...Ἄλλοι....Ἄλλοι πολλοί !...

* * *

Ὅμως ὄχι ! δὲν εἶνε μόνον ἡ φωνὴ τοῦ γκιώνη, δὲν εἶναι οἱ μυστικοὶ θόρυβοι τῆς νυκτὸς, ποῦ φθάνουν γύρω.

Δίπλα ἀπὸ τὸ φωτισμένον παράθυρον, ἕνας ρόγχος φθάνει ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, ὡσὰν τόνος ἀγωνίας εἰς τὴν ἡσυχίαν τῆς φύσεως, τὴν γαλήνην τῆς θαλάσσης, τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν οὐρανῶν.

Ὀπίσω ἀπὸ τὸ παράθυρον αὐτὸ κάποιο ναυτόπουλο πεθαίνει...

Εἶνε ψυχομάχημα !

Ἡμέρας τώρα ἐπάλαισε τὸ σῶμα μὲ τὸν θάνατον καὶ τέλος ὁ θάνατος ἐνίκησε.

Μέσα εἰς τὴν θερμὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ δωματίου, μία πτωχὴ ψυχοῦλα παραδέρνει νὰ κόψῃ τοὺς δεσμοὺς ποῦ τὴν συνδέουν μὲ τὸ σῶμα της.

* * *

Ὁ ρόγχος ἐξακολουθεῖ βαρύς, βραγχνός, ἀγωνιώδης· χύνεται ὡσὰν πνοὴ φρίκης εἰς τὴν γαλήνην τῆς νυκτός.

Κι' ἐγὼ κυττάζω τὸν οὐρανόν, τὰ ἄστρα, τὸν φάρον καὶ συλλογίζομαι...

Ἦταν... Ἔλαμψε... Ἔσβυσε !

* * *

Ἔξαφνα ὁ ρόγχος ἔπαυσε !

Σκιαὶ ἐπέρασαν βιαστικαὶ ἀπὸ τὸ παράθυρον καὶ μία φωνὴ γυναικὸς ἔσχισεν ὡσὰν σπαθοκόπημα τὴν νύκτα... Ἡ φωνὴ τοῦ γκιώνη ἀπήντησεν ἀπὸ τὰς ὑπωρείας τοῦ Ἀράπη !

. . . . . .

Φτωχὴ ψυχοῦλα στό καλό !

Ναύσταθμος

ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΑΝΑΓΡΑΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΡΟΔΟΥ

Η ΛΙΓΕΡΗ

Μιὰ λιγερὴ καυχήστηκε πῶς Χάρο δὲ φοβᾶται
Γιατ' εἶν' τὰ σπίτιά της ψηλὰ κι' ἄντρας της παλληκάρι.
Κι' ὁ Χάρος ὅταν τὤκουσε πολὺ τοῦ βαροφάνη
Καὶ πέρνει τὲς σαΐτες του καὶ στὴν αὐλή της πάει·
Τὴν κόρην ἐσαΐτεψε, στὸν τόπο τὴν ἀφήνει.
Ἡ μάνα της τὴν ἔκλαιε, τὴν ἐμοιριολογᾶτο·
— Χάρε, δουλεχὰ ποῦ μ' ἔκαμες, τὴν ἄνηλφή μου κόρη !
Τὴν ἔλουνα στὰ σκοτεινά, τὴν ἔπλεκα στὸ φέγγος
Καὶ τὴν σφιχτοκορδέλιαζα ἔξω στὸ φεγγαράκι.
— Κόρη, σὰν ἔρθῃ ὁ Κωστάντῆς τ' ἀπιλογιὰ θὰ δώσω ;
—Μάνα, σὰν ἔρθῃ ὁ Κωστάντῆς μὴν πᾷ νὰ τὸν πικράνῃς,
Στρῶσέ του τάβλα θλιβερή, ποτῆρι πικραμμένο
Δύς του τὸν ἀρραβῶνά του καὶ πέ του δὲν τὸν θέλω».
Ἀκόμη ὁ λόγος ἔστεκε στῆς κόρης της τὸ στόμα
Βλέπει του καὶ κατέβαινε στ' ἄλογο καβαλάρης
Τὰ ζεντουνιά του τρίζανε κ' οἱ μόσχοι του ἐμυρίζαν
Καὶ τὰ ξανθά του τὰ μαλλιὰ στὸν ἥλιο ἐντραλίζαν.
Κλωτσιὰ δίδει στὸν μαῦρό του, στὴ γειτονιά της πάει
Βλέπει σταυρὸ στὴν πόρτα της, σταυρὸ στὴ γειτονιά της
—Γιὰ πεθερά μου πέθανε, γιὰ πεθερός μου διάβη
Γι' ἀπ' τὰ γυναικαδέρφιά μου κανένα ἐσκοτῶσαν.
Κλωτσιὰ δίδει τοῦ μαύρου του, στὴν ἐκκλησία πάει
Βλέπει σκαφιάδες κι' ἔσκαβαν τῆς κόρης τὸ μνημόρι·
—Νὰ ζήσῃς, ζήσῃς, μάστορη, τίνος εἶναι τὸ μνῆμα ;
— Τῆς Μαριγῶς τοῦ Κωστάντῆ τῆς ἀρραβωνιασμένης
ὁποῦταν μιὰ καὶ μοναχὴ κι' ἦταν καὶ χαδεμένη.
Κι' αὐτὸς ἀπ' τὴ τρομάρα του πάλι ξαναρωτᾷ τον
—Νὰ ζήσῃς, ζήσῃς, μάστορη, τίνος εἶναι τὸ μνῆμα ;
— Τῆς Μαριγῶς τοῦ Κωστάντῆ τῆς ἀρραβωνιασμένης
Ὁποῦταν μιὰ καὶ μοναχὴ κι' ἦταν καὶ χαδεμένη.
— Ἂς εἶν' μακρὺ κι' ἂς εἶν' πλατὺ κι' ἂς εἶν' γιὰ δυὸ νομάτους
Τὸ χαντζαράκι του ἔβγαλε ἀπ' τ' ἀργυρὸ φηκάρι
Ψηλὰ ψηλὰ τὸ 'πέταξε κ' εἰς τὴν καρδιά του πάει
Καὶ ἔτσι τοὺς ἐθάψανε τοὺς δυό τους σ' ἕνα μνῆμα
Ἡ κόρη βγῆκε λεμονιὰ κι' ὁ νέος κυπαρίσσι.
Κάθε Λαμπρή, κάθε γιορτή, κάθε καλὴν ἡμέρα
Τὸ κυπαρίσσι ἔσκυβε, φιλᾷ τὴ λεμονίτσα,
Ἡ λεμονίτσα σήκωνε, φιλᾷ τὸ κυπαρίσσι.
—Γιὰ δὲ τὰ δολιορρίζικα ἀγάπη ποῦ περνοῦμε
Ὅλοι φιλιοῦνται ζωντανοὶ κι' ἐμεῖς ἀποθαμμένοι.

ΣΥΜΒΟΛΑΙ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Περὶ τῆς ἐν Κυδωνίαις Σχολῆς (1800-1821) καὶ τῶν τριῶν αὐτῆς καὶ τοῦ Γένους διδασκάλων

(Συνέχεια)

ΟΥΤΩ κατηρτισμέναι αἱ εἰρημέναι Σχολαὶ ὑπό τε τὴν ἔποψιν τῶν διδασκομένων μαθημάτων καὶ τῆς βελτιωθείσης διδακτικῆς μεθόδου, ἔχουσαι δὲ πρὸς τούτοις τὸ πλειονέκτημα νὰ διέπωνται ὑπὸ ἀνδρῶν ζηλωτῶν, ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ὁποίων ἐφώλευεν ἱερὸς ἐνθουσιασμὸς καὶ ἀγάπη πρὸς τὸ ἔργον αὐτῶν, ἀνυψώθησαν εἰς ἐπίζηλον καὶ ἀριπρεπῆ θέσιν. Ὁμοίαν σχολὴν μεταξὺ τῶν πρώτων ἐξαρθεῖσαν, ἐπίτινα δὲ χρόνον καὶ τὰ πρωτεῖα αὐτὰ λαβοῦσαν εἶχε τὸ εὐτύχημα νὰ ἱδρύσῃ καὶ ἡ ἡμετέρα πόλις· εἰς τὰ κατὰ ταύτην ἤδη μεταβαίνοντες καὶ διὰ τῆς ἐν συντομίᾳ περιγραφῆς ταύτης, καὶ περὶ τῶν λοιπῶν γενικὴν ἰδέαν ὑμῖν σκοποῦντες νὰ παράσχωμεν, ἐξαιτούμεθα συγγνώμην, διότι ἐπ' ὀλίγον ἔτι χρόνον θ' ἅπα σχολήσωμεν τὴν προσοχὴν Ὑμῶν.

Ὅ,τι ἀνωτέρω εἴδομεν συμβαῖνον ἐν σχέσει πρὸς τὴν παίδευσιν ἐν ταῖς διαφόροις τοῦ Γένους ἡμῶν κοινότησιν, ἐξαιρέτως ἰσχύει καὶ περὶ τῆς ἐν Κυδωνίαις τότε. Περὶ τὸ 1780 ἀνηγέρθη καὶ ἐνταῦθα ἡ πρώτη Ἑλληνικὴ Σχολή, τοῦθ, ὅπερ ἦν ἀπόρροια ἔνθεν μὲν τοῦ καταλαβόντος τότε τὸ Γένος ἡμῶν ἱεροῦ ὑπὲρ τῆς παιδεύσεως ἐνθουσιασμοῦ, ἔνθεν δὲ τῶν φιλοπατρίδων καὶ ἀκαμάτων ἐνεργειῶν τοῦ ῥέκτου ἐκείνου καὶ θυμασίου ἀνδρὸς τοῦ Ἰωάννου Οἰκονόμου. (1) Ἦτο ἡ πρώτη βαθμὶς ἥτις τεθεῖσα ἅπαξ ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ ἀναβιβάσῃ τὴν πόλιν εἰς τὴν εὐκλεᾶ ἐκείνην περιωπήν, εἰς ἣν σπανιώτατα ἐξίκοντο πόλεις ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους.

Τίνα δ' ὅμως τὰ ἐσωτερικὰ καὶ κυριώδη αἴτια τὰ ἐπενεγκόντα τὴν ἀκμὴν ἐκείνην, ἥτις ἀρχομένου τοῦ 19ου αἰῶνος ἐπέτρεψε καὶ ἐπέβαλεν εἰς τοὺς πατέρας ὑμῶν ἀναλαβεῖν τὸν ἄθλον ἐκεῖνον τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἀκαδημείας, ὅστις καὶ ἐν τῇ πραγματώσει πολλῷ δ' ὅμως μᾶλλον ἐν τῇ συλλήψει αὐτοῦ εἶναι θαυμασμοῦ ἄξιος; Πόλις ἔχουσα ὅσους καὶ νῦν ἢ ὀλίγῳ πλείους κατοίκους, πόλις νέα, ἄνευ παρελθόντος, ὅπερ ἀείποτε ὁσονδήποτε πενιχρὸν καὶ ἄδοξον καὶ ἂν ἦ, ἐξαίρει τὸ φρόνημα, ὑψοῖ τὴν καρδίαν, ἐνισχύει τὰς δυνάμεις καὶ τρέπει ἐπὶ τὰ κρείττω καὶ βελτίω, πόλις τέλος, πρὸς ἣν δὲν εἶχεν ἔτι στρέψει τὸ ὄμμα αὐτοῦ τὸ Γένος, οὐδὲν ἔχουσα νὰ ἐπιδείξῃ οὔτε μέγα οὔτε μικρὸν βεβαίως κατήρχετο εἰς λαμπρὸν ἀλλὰ τεράστιον ἀγῶνα, ἐπιχειροῦσα, ᾧτινι ἐπεχείρησε. Τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο παρέχουσιν ἡμῖν ὅ τε Βενιαμὶν ὁ Λέσβιος, καὶ ὁ Κωνστ. Οἰκονόμος. Ὁ Βενιαμὶν ἐν ὁμιλίᾳ αὐτοῦ ἀπ' ἄμβωνος, ἐν ᾗ πικρότατα καυτηριάζει τὰς ἔριδας καὶ διχονοίας, αἵτινες συχνὰ ἐτάρασσον τότε τὴν πόλιν, λέγει πλὴν ἄλλων ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς Κυδωνιάτας τάδε. « Ὦ ἄνθρωποι, δὲν βλέπετε, ὅτι ἔρχεται ἀπὸ κάθε μέρος πληθὼρα οἰκογενειῶν εἰς τὸν τόπον σας; διατί ἀρά γε; διότι ὁ ἀὴρ τοῦ τόπου σας εἶναι καλός; ἢ διότι τὸ ὕδωρ εἶναι καλόν; Κἀνὲν ἀπὸ αὐτά! ἔρχονται μόνον καὶ μόνον διότι ἔχετε σεῖς τι, ὅπερ ἐκεῖνοι δὲν ἔχουσιν. Ἐκεῖνο λοιπὸν ὅπερ ὁ κόσμος ζητεῖ, τὸ μισεῖτε σεῖς: Μισεῖτέ το, μισεῖτέ το, πλὴν αὐτὸ εἶναι πτηνὸν, τὸ ὁποῖον ἔθηκε μὲν ὁ Οἰκονόμος εἰς τὸν κλωβόν, ἂν ὅμως τὸ χάσητε ἅπαξ, τὸ ἐχάσατε διὰ παντός· τότε θὰ μετανοεῖτε, πλὴν ἡ μετάνοιά σας ἔσται ἀνωφελής.» Ὅμοια δὲ τούτοις παραδίδει ἡμῖν ἐν τῷ 6'. Κυδωνιακῷ καὶ ὁ ἐπ' εἰδικῇ ἐντολῇ ἀποσταλεὶς ἐνταῦθα κατὰ τὸ 1819 ὑπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Κ. Οἰκονόμος.

Ἐν τούτῳ λοιπὸν δέον νὰ ζητηθῇ ἡ αἰτία τῆς ὑλικῆς ἐκείνης εὐημερίας καὶ προαγωγῆς· τοῦτο ἐξωμοίου τὰς Κυδωνίας πρὸς πόλιν τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ἀνεμίμνησκέ πως τοὺς εὐκλεεῖς ἐκείνους χρόνους, καθ' οὓς αἱ χαρίεσσαι ἀκταὶ τῆς Ἰωνίας καὶ Αἰολίδος ἐστέφοντο ὑπὸ λαμπρῶν πόλεων, αἵτινες ὑπὸ τὸν γελόεντα καὶ αἴθριον τῆς χώρας οὐρανὸν ἐγέννησαν τὰ πνεύματα ἐκεῖνα, τὰ καὶ νῦν ἔτι καταυγάζοντα διὰ τοῦ φωτὸς τῆς διανοίας αὐτῶν καὶ γαλουχοῦντα τὴν ἀνθρωπότητα. Ὁ Ἰωάννης Οἰκονόμος, ὁ δαιμόνιος ἀληθῶς ἐκεῖνος ἀνὴρ, ὁ τολμηρὸς ὅσον καὶ ἐχέφρων, περὶ οὗ ὁ Raffenel (1) εἶπεν, ὅτι μόνον θέατρον μειζόνων ἀγώνων ἐπέλιπεν αὐτῷ, ἵνα προσηλώσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν προσοχὴν τοῦ κόσμου, ὁ Οἰκονόμος, λέγω, ἀπέθανεν ἤδη τῷ 1791, ἡ συσταθεῖσα δ' ὅμως ὑπ' αὐτοῦ Σχολὴ ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς Παναγίας τῶν Ὀρφανῶν ἐξηκολούθει λειτουργοῦσα, ἔχουσα ἤδη ὡς διδάσκαλον καὶ τὸν Γεώργιον Σαράφην, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐπεκτείνει τὰς σπουδὰς αὐτοῦ μεταβὰς πρῶτον μὲν εἰς Πάτμον, ἧς ἡ Σχολὴ τότε εὑρίσκετο ἐν ἀκμῇ, εἶτα δ' εἰς Χίον, ἔνθα ἐσχολάρχει Ἀθανάσιος ὁ Πάριος.

Ἀλλ' ὁ Σαράφης μόνος δὲν ἤρκει, ἵν' ἀνοίξῃ ἐν ἐπιβολῇ καὶ μεγαλοπρεπείᾳ ἡ Ἀκαδήμεια τὰς πύλας αὐτῆς· ἐχρειάζετο καὶ ἕτερος παράγων, καὶ ὡς τοιοῦτον ἐξελέξατο ἡ πόλις τῶν Κυδωνιατῶν, Βενιαμὶν τὸν Λέσβιον.

Ἐλειτούργει ἤδη ἡ τοῦ Οἰκονόμου Ἑλληνικὴ Σχολὴ ἐν τῷ περιαύλῳ τῆς Παναγίας τῶν ὀρφανῶν ὅτ' ἦλθεν ἐξ Ἁγίου Ὄρους ἀπεσταλμένος ὑπὸ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος νεαρὸς ἔτι ὁ Βενιαμὶν, ὅπως παραμένῃ ὡς νεωκόρος ἐν τῷ ἐνταῦθα Μετοχίῳ αὐτῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου. Ὡς ἔλαφος δίψῃ συνεχομένη σπεύδει πρὸς τὴν πηγὴν, οὕτω καὶ ὁ Βενιαμὶν, ἑλκύσας

(1) Οὗτος εἶναι ὁ ἀνὴρ εἰς οὗ τὰς ἐνεργείας ὀφείλονται τὰ χορηγηθέντα τοῖς Κυδωνιάταις προνόμια.

(1) Histoire des évènements de la Grèce. Paris 1821

ἰσως εὐθὺς ἐξ' ὑπαρχῆς τὴν εὐμένειαν τοῦ Οἰκονόμου, ἔδραμε περάνας τὴν ἐν τῇ ἐνταῦθα Σχολῇ σειρὰν τῶν μαθημάτων εἰς Πάτμον καὶ Χίον, ὁπόθεν, σοφώτερος ἑαυτοῦ, ἐπανέκαμψε καὶ αὖθις εἰς Κυδωνίας. Εἶναι πιθανὸν, ὅτι ὅ τε Οἰκονόμος καὶ οἱ ἰθύνοντες καθ' ὅλου τὰ πράγματα, ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη ἐκείνων κεντριζόμενοι φαίνεται ὑπὸ τοῦ παραδείγματος τῆς πλησίον κειμένης Χίου, ἧς ἡ σχολὴ πληθώραν εἶλκυε μαθητῶν εἶναι, λέγω, πιθανὸν, ὅτι συνέλαβον τὴν μεγαλεπήβολον ἰδέαν τῆς ἱδρύσεως ἀνωτέρου ἐκπαιδευτηρίου. Ὑπὸ τούτων τῶν σκέψεων ἀγόμενοι προέτρεψαν τὸν Βενιαμὶν ὀρέξαντες ἅμ' αὐτῷ ἀρωγὸν χεῖρα, ὅπως μεταβὰς εἰς Ἑσπερίαν συγκομίσῃ τὰς γνώσεις ἐκείνας, αἵτινες ἐσπάνιζον τότ' ἐν Ἀνατολῇ.

Παραμείνας ἐφ' ἱκανὰ ἔτη ὁ Βενιαμὶν πρῶτον μὲν ἐν Πίσῃ τῆς Ἰταλίας, εἶτα δ' ἐν Παρισίοις καὶ ἀσχοληθεὶς περὶ τὰς μαθηματικὰς καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ περὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἀστρονομίαν, ἐπανῆλθεν ἐνταῦθα ἀρχομένου ἤδη τοῦ 19ου αἰῶνος.

Ἐπέστη ἤδη ὁ καιρὸς τῆς πληρώσεως τῶν μυχίων πόθων τῆς πόλεως· ὁ Σαράφης ἐδίδασκεν ἀπὸ ἐτῶν, ὡς ἐλέγομεν ἤδη, ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Σχολῇ, ὁ Βενιαμὶν ἦν ἕτοιμος νὰ μεταλαμπαδεύσῃ οὓς ἦλθε κομίζων μεθ' ἑαυτοῦ θησαυροὺς γνώσεων. Δὲν ἐλείπετο ἢ νἀνεγερθῇ οἴκημα ἀντάξιον τοῦ προορισμοῦ, ὃν ἀρχῆθεν ἐξήρτησαν ἐξ αὐτοῦ. Δὲν προτιθέμεθα νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα οὔτε τὰ περὶ τῆς ὑψηλῆς ἀδείας, δι' ἧς ηὐδόκησε ὁ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εὐκλεῶς ἀνάσσων Σουλτὰν Σελὶμ, τὴν ἀνέγερσιν τῆς Ἀκαδημείας νὰ ἐπιτρέψῃ καὶ τὴν ἀπρόσκοπτον αὐτῆς λειτουργίαν νὰ περιφρουρήσῃ, οὔτε τὸν εὐγενῆ ζῆλον, μεθ' οὗ ἠγωνίσθησαν οἱ πατέρες ἡμῶν μηδαμῶς φεισθέντες οὔτε πόνων οὔτε χρημάτων, ὅπως ὡς οἷόν τε μεγαλοπρεπὲς κατασκευάσωσι τὸ τέμενος τῶν Μουσῶν. Ἡ πόλις σύμπασα ἔδρα, ὡς εἰς ἄνθρωπος, πρωτοστάται δὲ καὶ πρωτουργοὶ ἦσαν, ἵνα εἰς τοὺς ὀλίγους τούτους περιορισθῶμεν, ὁ Χ ''Αθανάσιος Χ'' Γεωργίου, ὁ Χ'' Διαμαντῆς ὁ Χ'' Παρασκευᾶς Σάλτας, ὁ Παναγιώτης Πρίσκος, ὁ Χ'' Νικόλαος Κούτρας, οἱ Ἀμανῖται καὶ ἄλλοι, εἰς οὓς ἀνήκει καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ εὐημερία τῆς πόλεως ταύτης. Εὐδαίμονες ἀληθῶς καὶ μακάριοι ὑπῆρξαν οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι, οὓς ἡ θεία Πρόνοια προώρισεν, ὅπως συνδράμωσι εἰς τὸ μεγαλεῖον τῆς πατρίδος των.

Ἡ σχολὴ ἥτις ἀνηγέρθη ἐπὶ τοῦδε ἀκριβῶς τοῦ χώρου, καταλαμβάνουσα σύμπαν τὸ τετράγωνον, ἐν ᾧ νῦν τὸ Γυμνάσιον μετὰ τοῦ Ἀρρεναγωγείου καὶ Παρθεναγωγείου, ἤρξατο ἤδη περὶ τὰ μέσα τοῦ 1803 λειτουργοῦσα. Πλὴν τοῦ Σαράφη καὶ τοῦ Βενιαμὶν προσελήφθησαν καὶ ἄλλοι διδάσκαλοι, ἐννοεῖται δ' ὅμως, ὅτι οἱ δύο οὗτοι, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα ἀντικαταστήσας τὸν τελευταῖον Θεόφιλος Καΐρης ἦσαν οἱ κύριοι μοχλοὶ τῆς Ἀκαδημείας. Ἡ διδασκαλία ἐγίνετο, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἀνελλιπῆς καὶ πλήρης, διότι καὶ περὶ συλλογῆς ὀργάνων ἀπαραιτήτων ἐν τῇ φυσικῇ ἐλήφθη ἐν καιρῷ ἡ δέουσα πρόνοια, καὶ βιβλιοθήκην πρὸς χρῆσιν τῶν διδασκόντων καὶ τῶν μαθητῶν ἐνωρὶς ἐφρόντισεν ἡ ἀείποτε πρόθυμος εἰς τὰ καλὰ πόλις νὰ καταρτίσῃ, ἔχουσα ὡς πυρῆνα τὴν ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Ἐφέσου ἤδη πρότερον προσενεχθεῖσαν δωρεὰν τριακοσίων τόμων, θεσπίσασα δὲ βραδύτερον ὅπως ἐτησίως δαπανᾷ 400 γρόσια πρὸς πλουτισμὸν αὐτῆς, ὡς καὶ ἄλλοθεν μανθάνομεν καὶ ἐξ' ἐπιστολῆς τινος τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ, ἐν ᾗ ἀναγράφεται καὶ τὸ πᾶσιν Ὑμῖν γνωστὸν ἐκεῖνο ἐπεισόδιον, καθ' ὃ παρακληθεὶς ὁ σοφὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ ὑπὸ τῶν Κυδωνιατῶν, ὅπως πέμψῃ αὐτοῖς τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα, ἀντὶ τούτου προέτρεψεν αὐτοὺς, ὅπως καὶ τὸ τῆς εἰκόνος ἀντίτιμον τοῖς τετρακοσίοις προσθέσωσι γροσίοις ὁπότε, ὡς αὐταῖς λέξεσι λέγει « ἀσυγκρίτως πλείω ὠφέλειαν θὰ ἐλάμβανον τὰ τέκνα των ἀπὸ καλὴν βιβλιοθήκην, παρὰ ἀπὸ ἀψύχους εἰκόνας.»

Δὲν ἐδράδυνε ἡ ταχύπτερος φήμη νὰ διασαλπίσῃ τὰ τῆς εὐχύμου πνευματικῆς πανδαισίας, ἥτις παρείχετο ἐν τῇ πόλει τῶν Κυδωνιατῶν. Ἐκ τῶν ἐγγὺς καὶ μακρόθεν συνέρρεον οἱ μαθηταί, ὅπως ποτισθῶσι τὰ καλλίρροα νάματα ὑγιοῦς ἐθνικῆς καὶ χριστιανικῆς παιδείας. Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν καὶ ἂν μὴ ἀνῆλθεν, ὡς ὑπερβολικῶς ἴσως ἀναφέρεται, εἰς 600, πάντως ἦτο οὐχὶ μικρὸς τις. Ὁ Σαράφης, ὁ ἀπὸ τῆς συστάσεως μέχρι τῆς καταστροφῆς τῆς Σχολῆς χρηματίσας διευθυντὴς αὐτῆς κατέβαλλεν, ὡς ἀναγινώσκομεν ἐν τινι χειρογράφῳ σημειώματι ἀποκειμένῳ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Γυμνασίου ἡμῶν, τοσαύτην ἐπιμέλειαν φροντίδα καὶ ἐπαγρύπνησιν οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς τῶν μαθημάτων διατάξεως καὶ παραδόσεως καὶ τῆς τῶν μαθητῶν ἐπιδόσεως, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς εὐταξίας καὶ χρηστῆς διαγωγῆς τῶν μαθητῶν ἁπάντων ἀείποτε ἐπιμελούμενος καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, ὥστε οἱ μόχθοι αὐτοῦ ἐλογίζοντο παρὰ τῶν εἰδότων ἀληθῶς ὑπεράνθρωποι· αὐτὸς μὲν ἠγάπα τοὺς μαθητὰς καὶ ξένους καὶ ἐγχωρίους ὡς τέκνα αὐτοῦ, ἐκεῖνοι δ' ἐτίμων καὶ ἐσέβοντο ὡς φιλόστοργον πατέρα, οἱ δ' ἐκ τῶν ξένων ἐνδεεῖς ὡς προστάτην καὶ πλουτιστὴν· διότι πολλοὶ τούτων, οἱ μὲν ἱερωμένοι ὡς ἱερεῖς καὶ ἱεροδιάκονοι ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς (1) τῇ συνεργίᾳ αὐτοῦ καὶ συστάσει προσελαμβάνοντο, οἱ δὲ λαϊκοὶ ὡς ψάλται ἢ κανονάρχαι ἢ καὶ ὡς παιδαγωγοὶ καὶ προγυμνασταὶ τῶν εὐκαταστάτων παίδων τῶν ἐγχωρίων.

Ὀλίγων ἐτῶν βίος ἤρκεσεν ὅπως ἐξάρῃ τὴν Σχολὴν εἰς ἐπίζηλον περιωπήν· ἡ προτέρα αἴγλη τῆς ἐν Χίῳ Σχολῆς ἤρχισε νὰ μαυρῶται· ἡ γεροντικὴ ἐμπειρία τοῦ σχολάρχου ταύτης Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, δὲν ἠδύνατο νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸ ἐπιστημονικὸν σφρῖγος τῶν εὐσταλῶν τῆς Κυδωνιακῆς Ἀκαδημείας μυστιπόλων. Ταύτην προβάλλεται βροντοφωνῶν ἀπὸ Παρισίων ὁ Κοραῆς ὡς ἔναυσμα τῆς φιλοτιμίας τῶν Σμυρναίων· ὅτε δὲ τέλος τῷ 1809 ἐπετεύχθη καὶ ἐν Σμύρνῃ ἡ ἵδρυσις τοῦ φιλολογικοῦ Γυμνασίου ἔνθους ἀναφωνεῖ «Εὖγε φίλτατοι Σμυρναῖοι. Ἐὰν ἐφάνητε ὕστεροι τῶν Χίων καὶ Κυδωνιατῶν, ἡ προθυμία μὲ τὴν ὁποίαν ἐσυγκροτήσατε τὸ νέον τῶν ἐπιστημῶν Γυμνάσιον, ἔδειξεν ἀρκετὰ, ὅτι τὸ ὑστέρημα δὲν ἦτο ἀκολούθημα καταφρονήσεως παιδείας ἀλλὰ φόβου ἀποτέ-

(1) Σημειωτέον ὅτι πλεῖστοι τῶν δέκα ἱερῶν ναῶν ἦσαν ἐν ἐνεργείᾳ τότε ὡς καὶ σήμερον συμβαίνει.

λεσμα, μὴ δὲν εὕρητε τοιαύτης λαμπρᾶς πόλεως ἄξιον διδάσκαλον», νοῶν τὸν τελεσφόρως καὶ ἀκαμάτως μέχρι τοῦ 1813 ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Ἰωνίας διδάξαντα, τότε δὲ τὸ πρῶτον κληθέντα Κωνστ. Κούμαν. Καὶ δημοσίευμα δέ τι τοῦ 1820 ἐν τῷ ἐν Βιέννῃ ἐκδιδομένῳ Λογίῳ Ἑρμῇ δεικνύει πόσης ἀπήλαυσε ἐκτιμήσεως καὶ ὑπολήψεως ἡ Σχολὴ τῶν Κυδωνιατῶν. «Οἱ φιλόκαλοι Κυδωνεῖς,λέγεται ἐν αὐτῷ, κατοικοῦντες μικρὰν καὶ ὀλιγόσχετον πόλιν δὲν ἐκουράσθησαν ἤδη ὑπὲρ τὰ 20 ἔτη ἀπὸ τοῦ νὰ καταγίνωνται νἀναδείξωσι τὴν πόλιν των νέαν Μίλητον, μητρόπολιν τῶν φώτων ὅλης τῆς Μ. Ἀσίας. Τὸ σχολεῖόν των ἐκ πρώτης συστάσεως κατέστη τὸ καλλίτερον τῆς Ἑλλάδος ὅλης καὶ ἐπρόλαβεν εἰς τὴν τελειότητα καὶ τὸ τῆς Χίου καὶ τὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἤδη ἀκόμη ἐπιμελοῦνται νὰ τὸ φέρουν εἰς πλειοτέραν τελειότητα.»

Ἀλλὰ τὸν ἔνδοξον τοῦτον καὶ θριαμβευτικὸν πλοῦν δὲν διήνυσεν ἡ Σχολὴ γαλήνιον ὅλως καὶ οὐρίοις ἀεὶ ἀνέμοις, τοὐναντίον οὐκ' ὀλιγάκις ἐγένετο ἀνάγκη δεινὰς τρικυμίας καὶ παντοειδεῖς κινδύνους νἀντιμετωπίσῃ, τὸ μὲν διαβαλλομένη πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, ἀφ' ὧν δ' ἅμως διαβολῶν ἔσωζεν αὐτὴν κυρίως μὲν τὸ ὑψηλὸν φιρμάνιον, ὅπερ ὡς αἰγίδα τοῦ Διὸς ἐπεδείκνυεν τοῖς ἐχθροῖς αὐτῆς οὐκ ὀλίγον δὲ πρὸς τοῦτο συνεβάλλετο καὶ ἡ περίφρων καὶ χρηστὴ διαγωγὴ τῶν προεστώτων καὶ ἡ σύνεσις μεθ' ἧς διεχειρίζοντο τὰ τῆς πόλεως, τὸ δὲ ἀγενῶς πολλάκις συκοφαντουμένη πρὸς τὴν Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ὡς ἄθεα καὶ ἑτερόδοξα διδάσκουσα. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἦτο λίαν φυσικὸν· ἡ διδασκαλία τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς ἀστρονομίας, καθ' οὕς ἀκόμη χρόνους προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι ἐδέσποζον τοῦ πνεύματος τῶν ἀνθρώπων, παρεῖχε γόνιμον ἔδαφος εἰς τὴν γένεσιν τοιούτων συκοφαντημάτων· φυσικὸν δ' ἐπίσης ἦτο ὅπως οἱ πρῶτοι οἱστοί, βληθῶσι κατὰ τοῦ οἰκείου Καθηγητοῦ, τοῦ Βενιαμίν.

Προσληφθέντος μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Βενιαμὶν, ὅστις ἐδίδαξε μέχρι τοῦ 1812, τοῦ Θ. Καΐρη ἡ Σχολὴ ἐξηκολούθησε ἐπὶ δεκαετηρίδα ἔτι ὅλην τὴν ἐνεργητικὴν αὐτῆς δρᾶσιν αὐξανομένης ὁσημέραι τῆς αἴγλης αὐτῆς· ἀσφαλῶς μάλιστα δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους πίπτει ἡ ἀκμὴ αὐτῆς. Πάντα ἐχώρουν νῦν ὁμαλῶς, ἓν μόνον ἐλείπετο ἡ ἵδρυσις τυπογραφείου, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦτο δὲν ὑστέρησεν ἡ μεμουσωμένη τῶν Κυδωνιατῶν πόλις. Τῷ 1819 μετὰ τὴν ἐκ Παρισίων ἐπάνοδον τοῦ Κωνσταντίνου Τόμπρα, ἐπὶ τούτῳ σταλέντος εἰς Γαλλίαν ἵνα ἐκμάθῃ τὴν τυπογραφικὴν τέχνην συνεστάθη τοιοῦτος ἐντὸς τῆς Σχολῆς. Πλὴν τοῦ Τόμπρα ἐστάλησαν εἰς Εὐρώπην καὶ ὁ Κων)ῖνος Δημίδης καὶ ἄλλος τις Παρασκευᾶς καλούμενος ἵνα σπουδάσωσι στοιχειογλυφίαν καὶ χυτικὴν, ὁ πρῶτος δὲ τούτων μετήρχετο ἔπειτα δεξιῶς τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλικῇ τυπογραφίᾳ τῶν Ἀθηνῶν ἔνθα ἀπέθανε τῷ 1868.

Ἐξ' ἐπιστολῆς τινος τοῦ Μεγάλου Οἰκονόμου πρὸς τοὺς σοφοὺς, ὡς προσαγορεύει αὐτοὺς, διδασκάλους τῶν Κυδωνιῶν, μανθάνομεν, ὅτι περὶ τὰ 1820 μικροῦ δεῖν ἡ Σχολὴ ὠρφανίζετο τῶν δύο αὐτῆς ἀκλονήτων στύλων τοῦ Σαράφη λέγω καὶ τοῦ Θεοφίλου· τίνος ἕνεκα ἠναγκάσθησαν νὰ σκέπτωνται περὶ ἀναχωρήσεως οἱ ἀρρήκτως πλέον συνδεδεμένοι πρός τε τὴν πόλιν καὶ τὴν Σχολὴν, δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ εἴπωμεν, φαίνεται δ' ὅμως ὅτι τοῦ κακοῦ αἱ ῥίζαι πρέπει νὰ ζητηθῶσιν ἐν τῇ κοινοτικῇ διαμάχῃ ἥτις δυστυχῶς ἀπὸ αἰώνων διατελεῖ οὖσα ἡ φαγέδαινα τοῦ Γένους ἡμῶν. Ὁ Οἰκονόμος, ὅστις πρὸ ἔτους ἀκριβῶς ἔσχε τὴν εὐκαιρίαν ἀποσταλεὶς ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας εἰς Κυδωνίας, ἵνα κατασιγάσῃ, ἅς οἱ Κυδωνιᾶται διετύπουν μεμψιμοιρίας κατὰ τοῦ ποιμενάρχου αὐτῶν Διονυσίου, ὁπότε καὶ ἐξεφώνησε τοὺς δύο αὐτοῦ λαμπροὺς Κυδωνιακοὺς, νὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰ πράγματα καὶ σταθμήσῃ τὰ ἀγαθὰ, ὧνπερ ἡ Σχολὴ ἐγίνετο πρόξενος, ταραχθεὶς εἰς τὸ βαρύτατον τοῦτο, ὡς αὐτὸς λέγει, ἀκουσμα ἐξορκίζει τὴν σοφὴν συνωρίδα νὰ μὴ διακόψωσι τό ἐθνωφελές ἔργον αὐτῶν ἐκτραγῳδῶν διὰ τῆς μελιρρύτου αὐτοῦ γλώσσης τὰ μέλλοντα νὰ προκύψωσι κακά. « Οἴμοι ! ἀδελφοί, λέγει φαντάσθητε ποία τις θέλει μείνειν ἡ πατρὶς μετὰ τὴν ἀναχώρησίν σας. Αἱ καθέδραι σας χωρὶς διαδόχους θέλουν ὀλέπεσθαι ὡς ἔρημα τῆς σοφίας χρηστήρια. Οἱ μαθηταί σας θέλουν σκορπισθῆ, ὡς πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα. Τὸ κλεινὸν Σχολεῖον, τῆς σοφίας τὸ ἐργαστήριον, θέλει γενεῖν ὀρχήστρα κακοηθείας καὶ ἀμαθείας ἤ παντελοῦς ἐρημίας ἐνδιαίτημα. Οἱ φίλοι τῆς παιδείας τῶν ὁμογενῶν θέλουν κλαύσειν· οἱ ἐχθροὶ θέλουν ἐπιχαρῆν· οἱ ἀλλόφυλοι θέλουν μᾶς καταφρονήσειν καὶ σεῖς αὐτοὶ θέλετε ἔχειν πρὸ ὀφθαλμῶν ἀείποτε τὰς λυπηρὰς ταύτας εἰκόνας. . . . . Ἡ λυχνία τοῦ Σχολείου σας ἡ λάμψασα πρώτη καὶ φωτίσασα πολλοὺς χρόνους τὰν Ἰωνίαν θέλει ἀνατραπῆν, καὶ ἡ ἀναχώρησίς σας θέλει ματαιώσειν ὅλους τοὺς μέχοι τοῦδε κόπους καὶ ἱδρῶτάς σας.»

Τὰ πράγματα δ' ὅμως ταχέως ὡς φαίνεται, ἠθρίασαν καὶ ἀνεκτήσαντο τὴν κανονικὴν αὐτῶν πορείαν, ὡς ἔκ τε ἄλλων δείκνυται καὶ ἐκ τοῦ ἑξῆς γεγονότος. Κενωθείσης δηλ. τῷ 1820 τῆς θέσεως τοῦ Σχολάρχου τῆς Μεγάλης ἐν Κων/πόλει Σχολῆς, τὸ Γένος ἔστρεψε τὰ ὄμματα πρὸς τὰς Κυδωνίας καὶ ἐκάλεσε τὸν Γρηγόριον διαβλέπον ἐν τῷ προσώπῳ τούτου τὸν ἄνδρα, ὅστις εἴπερ τις καὶ ἄλλος, ὡς ἐμήνυε τὸ παρελθὸν αὐτοῦ, ἐδύνατο νὰ οἰακοστροφήσῃ τὴν γηραιὰν ἐκείνην τοῦ Γένους ὁλκάδα. Κατ' Αὔγουστον ἤψατο τῆς εἰς βασιλεύουσαν ὁ Γρηγόριος ἔνθα ξενισθεὶς ὑπὸ τοῦ τότε πατριαρχεύοντος ἀοιδίμου Γρηγορίου « διάζεται μὲν ἵνα δεχθῇ τὴν ἔδραν, ἀλλὰ παραιτεῖται ἐπιμόνως, ἵνα μὴ καταστραφῇ ἡ ἐν Κυδωνίαις τότε ὑπερακμάζουσα Σχολὴ, ὡς ἀφηγεῖται ὁ ἐν ταύτῃ μαθητεύσας Σαμουὴλ, ὁ Κύπριος, (1) καὶ ἀντιπροβάλλει διδάσκαλον τῆς τοῦ Γένους Σχολῆς», τὸν τελευταῖον τοῦτον, ὅστις καὶ διηύθυνεν αὐτὴν ἐπὶ δεκαετίαν ὅλην ἀνταξίως τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ 1820 μέχρι τοῦ 1830 καὶ εἶτα τὸ δεύτερον ἀπὸ τοῦ 1836—1845.

(1) Χρονικ. Πατρ. Ἀκαδ. σελ. 197.

Καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν ἄλλως νὰ γίνῃ· ὁ Σαράφης ὁ ἀνοίξας τὰς πύλας τῆς Ἀκαδημίας, ὁ καταβαλὼν ὑπερανθρώπους ὑπὲρ τῆς στηρίξεως αὐτῆς ἀγῶνας, ὁ φιλοστόργως ὡς ἰδίαν θυγατέρα ἀγαπῶν αὐτὴν καὶ περιέπων, ὁ νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν ἐπὶ δὶς δέκα ἔτη μοχθῶν ὑπὲρ αὐτῆς, δὲν ἠδύνατο χωρισθῇ αὐτῆς.

Τοσαῦτα περὶ τῆς Ἀκαδημείας· τοσαῦτα, διότι καὶ ὁ χρόνος δὲν ἐπιτρέπει διὰ πλειόνων νὰ μακρηγορῶμεν· ἡ ἱστορία αὐτῆς ἀποτελεῖ ἀναμφιλέκτως τὴν φαεινοτάτην σελίδα τῆς κοινοτικῆς τῶν πατέρων ὑμῶν δράσεως. Καὶ ὅμως, οὐδὲν, ἀπολύτως οὐδὲν, καθ' ὅσον γε ἡμεῖς γινώσκομεν, ἐγράφη μέχρι τοῦδε περὶ αὐτῆς. Πράξεις καὶ γεγονότα τοσαύτην τῇ πόλει περιάπτοντα δόξαν καὶ τιμὴν κινδυνεύουσιν ἤδη μόλις μετὰ πάροδον δύο γενεῶν νἀφανισθῶσιν ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν ἀνθρώπων, ἂν μὴ τὰ πλεῖστα ἠφανίσθησαν ἤδη.

Ἱστορία ἠκριβωμένη αὐτῆς εἶναι ἐπιβεβλημένον καὶ ἕνεκα γενικῶν καὶ ἕνεκα μερικωτέρων λόγων νὰ γραφῇ. Ἱστορίαν δὲ τῆς Σχολῆς λέγοντες ἐννοοῦμεν τὴν γνῶσιν τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν προθέσεων τῶν ἱδρυτῶν, προστατῶν καὶ συντηρητῶν αὐτῆς, τὴν γνῶσιν τῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς λειτουργίας αὐτῆς πόρων, προσόδων καὶ δαπανῶν, τὴν γνῶσιν τοῦ βίου τῶν ἐν αὐτῇ διδαξάντων, τῆς διδακτικῆς αὐτῶν μεθόδου καὶ τῆς ἐν τοῖς γράμμασι καθόλου δράσεως αὐτῶν, τὴν γνῶσιν τοῦ βίου τῶν μαθητῶν, οἵτινες κατὰ δεκάδας ἐν διαφόραις Σχολαῖς μετεπύρσευον τὸ ἀνέσπερον τῆς παιδίας φῶς, καὶ τέλος τὴν τοῦ ἐσωτερικοῦ ὀργανισμοῦ αὐτῆς. Ἕκαστον τῶν ζητημάτων τούτων δύναται ν' ἀποτελέσῃ ἰδίαν πραγματείαν ἥτις δὲν θὰ εἶναι ξηρὰ ἔκθεσις σχολικῶν πράξεων, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἐσωτερικὴ ἱστορία τῆς κοινότητος ὑμῶν, διότι ἐν τῇ παιδεύσει ἰδίᾳ καὶ τοῖς γράμμασιν ἐκφαίνεται ἡ ἐνεργὸς παντὸς λαοῦ δρᾶσις.

Τὰ στοιχεῖα πρὸς τὴν ἐργασίαν ταύτην πρέπον εἶναι μικρὸν κατὰ μικρὸν νὰ συλλέγωνται. Τὰ συγγράμματα τῶν σοφῶν τῆς Σχολῆς διδασκάλων, τὰ μὲν ἐκδοθέντα καλὸν εἶναι νἀγορασθῶσι· καὶ εἶναι μὲν δύσκολον νὰ εὑρεθῶσι νῦν διὰ τὴν σπάνιν αὐτῶν, βεβαίως ὅμως οὐχὶ καὶ ἀδύνατον· δὲν εἶναι πρέπον νὰ στερῆται τούτων ἡ βιβλιοθήκη ὑμῶν· τὰ δ' ἀνέκδοτα, νὰ ἐκδοθῶσιν, ἢ τοὐλάχιστον νὰ γίνωσι τρόπῳ τινὶ γνωστὰ εἰς τὸν κόσμον τῶν λογίων· τοιαῦτα δὲ συνιστάμενα, ὡς τὰ πολλὰ, εἰς ὁμιλίας καὶ διδαχὰς, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοτελῆ ἔργα, δυστυχῶς ὀλίγα, ἀπόκεινται ἀναμὶξ μετὰ τῶν συνήθων βιβλίων ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ἡμῶν. Καὶ αἱ εἰκόνες δὲ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, ἂν τοῦτο εἶναι κατορθωτὸν, ἔπρεπε νὰ κοσμῶσι τὴν αἴθουσαν τοῦ Γυμνασιαρχείου, ἀναμιμνήσκουσαι τοῖς τῶν Μουσῶν προσπόλοις τὴν ἀρετὴν καὶ φιλογένειαν αὐτῶν καὶ ἐμπνέουσαι αὐτοῖς ἔρωτα πρὸς τὸ καλὸν, τὸ δίκαιον, τὸ ἀληθές.

(ἕπεται συνέχεια)

Α. ΜΟΣΧΙΔΗΣ

ΠΑΡΟΡΑΜΑ. —Ἐν τῷ προηγουμένῳ τεύχει σελ. 464 στιχ. 12 ἀντὶ **δαιμονίου** ἀνάγνωθι **δημοσίου**.

JULES LE MAITRE

ΕΙΣ ΤΡΟΦΟΝ

Ὁ Κος καὶ ἡ Κα Λουαζὲλ ἦσαν ἀπὸ τὰ ἀνδρόγυνα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα εἶνε μὲν πτωχά, ἀλλὰ ζῶσιν ἐν ἀνέσει, καὶ τά ὁποῖα ἀπαντᾷ τις πρό πάντων εἰς τοὺς Παρισίους· ἐκεῖνος καθηγητὴς εἰς ἓν δημαρχιακὸν σχολεῖον, ἦτο φίλεργος, γλυκὺς καὶ ἐλάτρευε τὴν σύζυγόν του, ἡ ὁποία, κόρη μακρεμπόρου, ἦτο εὐφυὴς καὶ ἐν φύσεως κομψή. Ὁ σύζυγος ἐλάμβανε καλὸν μισθὸν, τρεῖς χιλιάδας πεντακόσια φράγκα. Κατῴκουν εἰς ἓν ταπεινὸν διαμέρισμα ἑκτου πατώματος, πλησίον τῆς Πλατείας τοῦ Θρόνου. Ἡ σύζυγος κατώρθωνε νὰ ἐνδύηται πάντοτε μὲ χάριν καὶ μὲ καινουργεῖς ἐσθῆτας, τὰς ὁποίας ἔρραπτεν ἡ ἰδία μὲ περισσὴν φιλοκαλίαν, διαθέτουσα τὰς μικρὰς οἰκονομίας της καὶ ἐπωφελουμένη τῶν «occassions» καὶ τῶν «soldes» τῶν μεγάλων καταστημάτων. Τὸ μικροσκοπικὸν των σαλονάκι ἐλάμβανεν ὄψιν φαιδρὰν ἀπὸ τὰ διάφορα γυναικεῖα χειροτεχνήματα καὶ ἀπὸ τὰ μυροβόλα ἄνθη τὰ ὁποῖα δὲν ἔλειπόν ποτε ἀπὸ ἐκεῖ, ἐν ὅσῳ ἦτο ἡ ἐποχή των. Ἐπήγαινον εἰς τὸ θέατρον τέσσαρας ἕως πέντε φορὰς τό ἔτος καὶ ἐνίοτε, τὰς Κυριακάς, εἰς τὰς συναυλίας· ἐπεσκέπτοντο τὰς διαφόρους ἐκθέσεις, ἐξήρχοντο εἰς περίπατον ἐντὸς τῆς πόλεως ἢ εἰς τὰ προάστεια. Ἦσαν ὑπομονητικοὶ καὶ ὀλιγαρκεῖς καὶ συνεβιβάζοντο μὲ τὰς περιστάσεις. Περιέμενον χωρὶς νὰ δυσανασχετῶσι τὰ τράμ ἢ τὰ λεωφορεῖα, ἀποθαυμάζοντες ἐκ συμπαθείας καὶ ἐκ παιδικῆς περιεργείας, ὅ,τι ἐκλεκτὸν καὶ πλούσιον ἔχουν νὰ ἐπιδείξωσιν οἱ Παρίσιοι. Διεσκέδαζον ὅσον ἠδύναντο περισσότερον καὶ τέλος ἔκαμνον καὶ οἰκονομίας.

* *
*

Μίαν ἡμέραν ἡ κυρία Λουαζὲλ ἠσθάνθη ὅτι ἦτο μήτηρ. Ἡ χαρά της ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος. Θὰ εἶχε πλέον τέκνον ! Θὰ τὸ ἔτρεφεν ἡ ἰδία, μὲ τὸ γάλα της καὶ θὰ προσελάμβανον μόνον μικρὰν ὑπηρέτριαν. Ἤρχισε διὰ τοῦτο νὰ ράπτῃ τὰ ἀσπρόρουχα καὶ αἱ ἡμέραι παρήρχοντο ταχέως, ὡς τὰ καλὰ ὄνειρα. Ὁ τοκετὸς ὑπῆρξε δυσκολώτατος· ἐπὶ εἴκοσι καὶ τέσσαρας ὥρας ἦτο σχεδὸν ἀναίσθητος καὶ δὲν ἐξέβαλε παρὰ μίαν μόνον κραυγήν· ἀλλ' ὅταν ἐπαρουσίασαν εἰς αὐτὴν τὸ «μικρό της ἀγγελοῦδι», ἀσθενὲς μειδίαμα, τὸ ὁποῖον ἐπήγαζεν ἐκ τῶν μυχίων τῆς καρδίας της, ἐζωγραφήθη ἐπὶ τῶν χειλέων της, μειδίαμα ἀνεκφράστου τρυφερότητος, τό ὁποῖον κέκτηνται ὅλαι αἱ μητέρες κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην.

— Εἶνε χαριτωμένο, εἶπε. Θὰ τ' ὀνομάσουμε Παῦλο καὶ εἴθε νὰ εὐτυχήσῃ.

Τὴν ἑπομένην ἡ ἐπάρατος μητρῖτις ἔκαμνε τὴν ἐμφάνισίν της. Ὁ ἰατρὸς ἀπεφάνθη μὲν ὅτι ἴσως νὰ ἐσώζετο ἡ μήτηρ, ἀλλ' ἐβεβαίωσεν ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ θη-

λάσῃ ποτὲ ἡ ἰδία τὸ βρέφος της. Ἐπειδὴ δὲ τὸ νεογέννητον ἦτο ἀτροφικὸν, ἀφεύκτως θὰ ἀπέθνησκεν ἐὰν ἀνετρέφετο μὲ θήλαστρον. Ἔπρεπε λοιπὸν ἡ νὰ προσλάβωσι τροφὸν ἢ νὰ ἐμπιστευθῶσι τὸ νήπιον εἰς τὰς χεῖρας τροφοῦ διαμενούσης εἰς τὴν ἐξοχήν. Κατ' οἶκον τροφὸς ἦτο δι' αὐτοὺς πρᾶγμα ἀδύνατον, διότι θὰ ἀπῃτοῦντο πρὸς τοῦτο ὄχι ὀλιγώτερα τῶν ἑβδομήκοντα φράγκων κατὰ μῆνα. Ἄλλως δὲ, ἐπειδὴ ἡ κατοικία των ἦτο πολὺ μικρὰ καὶ δὲν θὰ τοὺς περιελάμβανε θὰ ἠναγκάζοντο νὰ ἀλλάξωσιν οἴκημα. Καὶ ἐὰν ἡ ἀσθένεια τῆς κ. Λουαζὲλ παρετείνετο θὰ ἠναγκάζοντο νὰ προσλάβωσι καὶ ὑπηρέτριαν, ὁπότε οἰκονομικῶς θὰ κατεστρέφοντο. Ἐκτὸς ὅμως τῶν οἰκονομικῶν τούτων λόγων, τὸ βρέφος εἶχεν ἀνάγκην καθαροῦ ἀέρος.

Ὁ κ. Λουαζὲλ μετέβη ὅθεν εἰς τὸ μεσιτικὸν γραφεῖον τῶν τροφῶν καὶ ἐξέλεξε μίαν ἐρυθροπρόσωπον καὶ χονδρὴν ἡ ὁποία τῷ ἐφάνη καλή. Ἡ Ροζαλία Μπουλὰρ κατῴκει εἰς μικρὸν χωρίον τῆς Beauce, εἴκοσι λεύγας μακρὰν τῶν Παρισίων. Ὁ σύζυγός της ἦτο γεωργός. Εἶχεν ἓν ἀγοράκι ὀκτὼ ἐτῶν καὶ εἶχε φέρει εἰς τὸν κόσμον ἓν ἄλλο πρὸ δεκαπέντε ἡμερῶν. Εἶχε πιστοποιητικὸν ἔγγραφον ἀπὸ τὸν δήμαρχον καὶ ἀπὸ τὸν ἐφημέριον.

Ἡ κυρία ἠθέλησεν ἐπιμόνως νὰ ἴδῃ τὴν τροφόν.

— Νὰ περιποιῆσαι καλὰ τὸ παιδί μου, τῇ εἶπεν.

— Ὦ! ἔννοια σας, κυρία, μείνετε ἥσυχη...εἶμαι γνωστὴ εἰς τὸ χωριό καὶ ἡ κυρία 'μπορεῖ νὰ πληροφορηθῇ γιὰ μένα . . . Προτιμῶ νὰ πεινᾷ τὸ παιδί μου παρὰ...τέτοια εἶμαι 'γώ....Ὅταν κάμνῃ κανεὶς ἕνα πρᾶγμα πρέπει νὰ τὸ κάμνῃ ὅπως πρέπει, δὲν εἶναι ἔτσι κυρία ; ἄ! τὸ καλότυχο, πῶς τ' ἀγαπῶ ἀπὸ τώρα.... ἂν θέλῃ ἡ κυρία, νὰ τὸ βυζάξω ἀμέσως ; Γιατὶ τὸ γάλα μου βλέπετε, μ' ἐνοχλεῖ....

Ἡ δυστυχὴς μήτηρ ἔμεινε κατενθουσιασμένη ἂν καὶ ἐζηλοτύπει ὀλίγον, βλέπουσα τὸν Παῦλόν της θηλάζοντα διὰ πρώτην φορὰν καὶ μὲ τόσην ὄρεξιν.

Ἐνεχείρισαν εἰς τὴν τροφὸν τὰ ἀσπρόρουχα τοῦ βρέφους καὶ τῆς ἐδώρησαν μίαν λεπτόμαλλον καινουργῆ ἐσθῆτα. Εἰς ταῦτα προσέθεσε καὶ ἡ κυρία ἓν φόρεμα ἰδικόν της, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ φορέσῃ ἀκόμη.

— Σχεδὸν δὲν εἶνε μεταχειρισμένο. Θὰ τὸ διορθώσῃς σ' τὸ σῶμά σου Ροζαλία. Εἶσαι ὀλίγο ποιὸ γεμάτη ἀπὸ ἐμένα...Ἀλλ' ἔχει ἀπὸ μέσα ὕφασμα...

Ἡ Ροζαλία ἐπολλαπλασίαζε τὰς εὐχαριστίας.

— Ἄ! βλέπω πῶς εἶστ' ἀπ' τὸν καλὸ κόσμο καὶ μείνετε ἥσυχη...

Κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ ἀποχωρισμοῦ, ἡ ἀσθενὴς μήτηρ ἐναπέθεσεν ἐπὶ τοῦ ὠχροῦ καὶ ἐρρυτιδωμένου προσώπου του μακρὸν φίλημα ἀγάπης, φίλημα ἐξ ἐκείνων εἰς τὰ ὁποῖα διοχετεύεται ὅλη ἡ μητρικὴ στοργή, σύμπασα ἡ μητρικὴ καρδία. Καὶ συγχρόνως δύο μεγάλα δάκρυα ἀνελύοντο ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν της.

Ὁ κύριος ὡδήγησε τὴν Ροζαλίαν εἰς τὸν σταθμὸν καὶ ὅταν ἐπέστρεψεν :

— Ὡρισμένως, εἶπεν, ἡ γυναῖκα αὐτὴ μοῦ φαίνεται πολὺ καλὴ καὶ ἐλπίζω νὰ περιποιῆται καλὰ τὸν υἱόν μας.

*
* *

Ἡ κ. Λουαζὲλ ἐξαντληθεῖσα ἐκ τῆς μετὰ τῆς τροφοῦ συνομιλίας, ἐχειροτέρευσε κατὰ τὰς ἑπομένας ἡμέρας. Ὁ πυρετὸς ηὔξανε διηνεκῶς. Κατόπιν ἤρχισαν τὰ παραληρήματα καὶ πρὸς στιγμὴν ὑπέθεσαν ὅτι προσεβλήθη ἀπὸ περιτονίτιδα. Τέλος ἐθεραπεύθη. Ἀλλ' ἦτο τόσον ἀδύνατος ὥστε ἦτο ἠναγκασμένη νὰ οἰκουρῇ. Ἐν τούτοις ἡ μόνη ἐπιθυμία της ἦτο νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ τέκνον της. Κατὰ τὴν ἀνάρρωσίν της ἔρραψε δι' αὐτὸ ὡραῖον φόρεμα ἀπὸ χνουδωτὸν μεταξινον ὕφασμα μὲ πτυχὰς καὶ μὲ διάφορα ἄλλα ποικίλματα καὶ τὸ ἀπέστειλεν εἰς τὴν τροφόν.

Ὁ σύζυγος τῆς Ροζαλίας ἔγραφε καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα. Καὶ πάντοτε τὰ ἴδια. «Πιάνω τὴ πέννα γιὰ νὰ σᾶς 'πῶ πῶς τὸ παιδί εἶνε καλά. Ἀνεπτύχθηκε τόσον πολύ, ὥστε ἡ κυρία δὲ θὰ τ' ἀναγνωρίσῃ». Πάντοτε δὲ, ἐζήτει ἐπίδομα (supplément) διὰ νὰ ἀγοράσῃ «ζάχαρι καὶ σαπούνι». «Ὅλα εἶναι φωτιά. Ἡ κυρία δὲ ξέρει τὶ χρειάζεται διὰ ν' ἀνατραφῇ ἕνα παιδί».

Ὁ κ. καὶ ἡ κ. Λουαζὲλ προσέθετον πέντε φράγκα εἰς τὸν μισθὸν τῆς Ροζαλίας καὶ τοὺς ηὐχαρίστουν διὰ τὰς καλὰς των φροντίδας.

Ἐν τούτοις ἤρχισαν νὰ στενοχωρῶνται οἰκονομικῶς, διότι ἡ ἀσθένεια τῆς νεαρᾶς γυναικὸς ὑπῆρξε πολυδάπανος. Πρὸς δέ, ἐδέησε νὰ προσλάβωσι καὶ ὑπηρέτριαν. Αἱ οἰκονομίαι των ἐξηντλήθησαν. Ἕνεκα τῶν λόγων τούτων λοιπὸν καὶ ὡς ἐκ τῆς βραδυτάτης ἀναρρώσεως τῆς μητρὸς ἀνέβαλον κατ' ἀνάγκην τὸ ταξείδιόν των.

Φεῦ! πόσα δάκρυα δὲν θὰ ἔχυνεν ἡ δυστυχὴς μήτηρ ἐὰν ἐφανταζετο μόνον πῶς μετεχειρίζοντο τὸ τέκνον της!

Ἡ Ροζαλία δὲν ἦτο μοχθηρά, ἀλλ' εἶχε καὶ τὸ ἰδικόν της τέκνον, τὸ αἷμά της. Ἔπρεπε λοιπὸν ν' ἀρχίζῃ πρῶτον ἀπ' ἐκεῖνο. Καὶ οὕτως, ὅταν ὁ Πέτρος εἶχε θηλάσῃ δὲν ὑπελείπετο σχεδὸν τίποτε διὰ τὸν μικρὸν Παρισινόν. Τότε τῷ ἔδιδε γάλα τῆς ἀγελάδος, συνήθως διεφθερμένον (χαλασμένον) καὶ συνηθέστερον, ἐπειδὴ τὸ γάλα ἐστοίχιζε, τοῦ ἐφόρτωνε τὸν στόμαχον μὲ παν ἄδα βάρυτάτην.

Ἀλλ' ὡς νὰ μὴ ἤρκουν τὰ ἀνωτέρω, ἡ ἀμαθὴς Ροζαλία, ὡς καλὴ μήτηρ, εὕρισκε φυσικώτατον νὰ ἐνδύῃ τὸ τέκνον της μὲ τὰ διάφορα ἐνδύματα τοῦ μικροῦ Παύλου. Ὅταν ἔφθασεν ἡ ὡραία ρόμπα ἀμέσως περιέβαλε τὸν Πέτρον δι' αὐτῆς.

— Ὦ! τί ὡραῖο ποῦ εἶναι τὸ παιδί μου!

Καὶ ἐπειδὴ ὁ Παῦλος ἔκλαιεν ἀπεγνωσμένως διαμαρτυρόμενος ἀναμφιβόλως κατὰ τῆς ἀδικίας ταύτης,...

— Θὰ σιωπήσῃς, Παρισινέ ; εἶπεν ἡ Ροζαλία· Τοτὸρ πήγαινε νὰ τὸν συργιανίσῃς 'σ τὸν κῆπον.

Παρόμοιοι ἦσαν οἱ λόγοι δι' οὓς ἔκλαιε πάντοτε ὁ Παῦλος, ὅστις κακῶς τρεφόμενος καὶ πάσχων ἀπὸ ἀνα-

τάσχετον διάρροιαν ἐφώναζε τακτικά. «Εἶνε μοχθηρὸς», ἔλεγεν ἡ Ροζαλία καὶ ἐνεπιστεύετο τὸ βρέφος εἰς τὸν Τοτόρ. Οὗτος ὅμως, ἐπειδὴ οὐδένα λόγον εἶχε νὰ θυσιάζηται διὰ τὸ ταλαίπωρον ἐκεῖνο πλάσμα, τὸ ἀπέθετε πλησίον δέσμης χόρτων καὶ ἐπήγαινε νὰ παίξῃ μὲ τὰ χαμίνια τοῦ χωρίου. Ὁ Παῦλος ὡμοίαζε πρὸς τοὺς μικροὺς ἐκείνους πιθήκους τοὺς ὁποίους βλέπει τις εἰς τὸν Ζωολογικὸν κῆπον συρομένους μὲ τὴν κοιλίαν. Καὶ παρ' ὅλα ταῦτα διετηρεῖτο καλά. Δὲν ἤθελε ν' ἀποθάνῃ ὁ Παρισινός.

*
* *

Τέλος, μίαν ἡμέραν, ὁπότε ἡ νεαρὰ μήτηρ ἦτο καλύτερα, ὁ κ. καὶ ἡ κ. Λουαζὲλ ἐσκέφθησαν νὰ ἐπισκεφθῶσι τὸ τέκτον των. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ταξείδιον ἀπεφασίσθη αἰφνιδίως, δὲν ἔλαβον καιρὸν νὰ εἰδοποιήσωσι τὴν τροφὸν περὶ τῆς μεταβάσεώς των.

Τὸ χωρίον τῆς Ροζαλίας ἀπεῖχε μόλις ἡμίσειαν λεύγαν ἀπὸ τὸν σταθμὸν εἰς τὸν ὁποῖον ἀφῆκαν τὸν σιδηρόδρομον μ' ἐλεεινότατον καιρόν. Εἰς τὸ μέσον τῆς ὁμαλῆς καὶ ἀπεράντου πεδιάδος, ὑπὸ τὸν ὁμιχλώδη καὶ φαιὸν οὐρανὸν ἐξετείνετο τὸ πτωχὸν χωρίον κεκαλυμμένον κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ λιπάσματα. Ἡ κυρία Λουαζὲλ ἐνόμισεν ὅτι ἡ ἀπόστασις, ἥτις τὴν ἐχώριζεν ἀπὸ τό τέκνον της, καθίστατο μεγαλυτέρα, ἐπειδὴ ὁ τόπος τῆς διαμονῆς του ἦτο τόσον ἄθλιος.

Γραῖα καθημένη ἐπὶ τῆς οὐδοῦ μιᾶς θύρας ἔδειξεν εἰς αὐτοὺς τὴν οἰκίαν τῶν Βουλάρ. Ἡ καρδία τῆς κ. Λουαζὲλ κατεθλίβη κατὰ τὴν εἴσοδόν των εἰς τὴν οἰκίαν ἐκείνην τῶν χωρικῶν, ἥτις ἀνέδιδε τὴν ὀσμὴν τοῦ ξηραινομένου τυροῦ. Νέφος μεταμελείας ἐπεσκότισε τὰς σκέψεις της, ἀναλογισθείσης τὴν ἐν Παρισίοις μικρὰν μὲν ἀλλὰ καθαρὰν κατοικίαν των καὶ τὸ προαγορασθὲν λίκνον. Αὐτῆς, ἥτις ἔπλαττεν ἐν τῇ φαντασίᾳ της, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ ταξειδίου τούτου, τόσα χρυσᾶ ὄνειρα!..

Ὁ Πέτρος ἐκάθητο πλησίον τῆς θερμάστρας ἐπὶ τοῦ μικροῦ καθίσματός του ἀκτινοβολῶν μὲ τὸ ὡραῖον φόρεμα τοῦ Παύλου. Ὁ Παρισινὸς ἦτο εἰς τὸν κῆπον, ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν τοῦ Τοτὸρ καὶ κατὰ καλὴν τύχην δὲν ἔκλαιεν.

Ἡ κ. Λουαζὲλ τρέξασα πρὸς τὸν Πέτρον :

— Ὦ! τὸ ἀγαπημένο μου! τὸ Παυλάκι μου!.. Τὶ ὡραῖο ποῦ εἶνε! πῶς ἐμεγάλωσε!.. Ἂν δὲν ἐφοροῦσε τὴν ρόμπα του ἦτο ἀδύνατον νὰ πιστεύσω ὅτι εἶνε τὸ παιδάκι μου...Ἀλλὰ, παραμάννα, γλατὶ τοῦ φορεῖς τὸ καλό του φορεματάκι κάθε 'μέρα ;

Ἡ Ροζαλία ἀντελήφθη τὸ κρίσιμον τῆς περιστάσεως καὶ ἀπεκρίθη χωρὶς δισταγμόν :

— Τοῦ πηγαίνει τόσον καλὰ, κυρία!..Ἔλα, γέλασε σ' τὴν κυρία, εἶναι ἡ μητέρα σου...Κυρία, δὲ μοιάζει τοῦ κυρίου ;

Ὁ κ. Λουαζὲλ κύψας ἐπὶ τοῦ τέκνου του εἶπεν εἰς τὴν σύζυγόν του :

— Θεέ μου, εἶμαι πολὺ φιλόστοργος πατέρας, ἀλλὰ νὰ σοῦ 'πῶ τὴν ἀλήθεια, τὸ παιδί σου δὲν εἶνε νόστιμο, καθόλου μαλιστα.

Διότι ὁ Πέτρος παχὺς καὶ χονδροειδὴς ὡμοίαζε μᾶλλον πρὸς πλαγγόνα ἀκανόνιστον παρὰ πρὸς ἄνθρωπον.

— Δὲν εἶνε νόστιμο ; τὶ λέτε καλὲ! Ὁ κύριος εἶνε δύσκολος, ὑπέλαβε ξηρῶς ἡ Ροζαλία μὲ τόνον τόσον πειστικὸν ὥστε νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν κ. Λουαζὲλ.

— Καὶ τὸ δικό σου τὸ παιδί ποῦ εἶνε παραμάννα ; εἶναι δυνατὸν νὰ τό 'δῶ ;

— Ὦ! εἶναι σ' τῆς μάμμης του μὲ τὸν ἀδελφόν του τὸν Τοτόρ. Ἡ καϋμένη τὸ 'πεθύμησε...Τὸ μισοαπέκοψα τὸ καλότυχο.. Μόνον τὸ πρωὶ καὶ τὸ βραδυ τὸ βυζάνω ἀπὸ μιὰ φορά, γιὰ νὰ δίδω ὅλο μου τὸ γάλα εἰς τὸ παιδί σας...

— Ἀλλὰ, Ροζαλία, αὐτὸ ποῦ κάμνεις δὲν εἶναι σωστό, πρέπει νὰ τὸ μοιράζῃς...Θέλω....

—Ὦ! μὴ στενοχωρεῖσθε κυρία. Ὁ Πέτρος εἶνε γερὸς... Θὰ τόν ἰδῆτε σ' ὀλίγον . . . Θὰ μείνετε βέβαια 'λίγαις 'μέραις κοντά μας...

— Ὄχι, Ροζαλία, πρέπει νὰ ἐπιστρέψουμε μὲ τὸ τραῖνον τῶν ἕξ.

— Τότε νὰ πάρετε κάτι τι. . . . καμιὰ ὀμμελέττα. . . ἔχωμε, ξέρετε, νόστιμο ψωμὶ καὶ καλὸ κρασί. . . . δὲν πιστεύω ν' ἀρνηθοῦν ὁ κ. κ' ἡ κυρία.

Ἡ Ροζαλία ἐξῆλθεν ὑπὸ τὸ πρόσχημα νὰ φροντίσῃ δι' αὐγά, συναντήσασα δὲ τὸν Τοτὸρ εἰς τὸν κῆπον.

— Ἄκουσε, Τοτόρ, εἶπε. Πάρε τόν Παρισινὸ σ' τῆς Μάμμης σου . . . . . Ὅπου θέλεις . . . . Νά! πάρε τὸ πιπερὸ . . . Καὶ νὰ μὴ τὸν φέρῃς πίσω παρὰ σάν σκοτεινιάσῃ . . . ἂν ἐπιστρέψῃς ἐνωρίτερα θὰ σοῦ τσακίσω τὰ κόκκαλα!

Ἡ Ροζαλία ἐπέστρεψεν εἰς τὴν αἴθουσαν πανούργως καὶ πλαστῶς μειδιῶσα, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ κ. Λουαζὲλ ἐκστατικὴ πρὸς τοῦ Πέτρου ἐψιθύριζε:

— Πῶς μοῦ χαμογελᾷ! δὲν μὲ φοβᾶται καθόλου, τό ἀγγελοῦδι μου! . . . Φαίνεται, ἀντιλαλαμβάνεται, πῶς εἶμαι ἡ μητέρα του.

*
* *

Μετὰ ἕνα μῆνα ὁ κ. καὶ ἡ κ. Λουαζὲλ ἐλάμβανον ἀπὸ τὸν Βουλὰρ ἐπιστολὴν δι' ἧς ἀνήγγελεν εἰς αὐτοὺς τὸν θάνατον τοῦ Παύλου : «Ὅ,τι ἦτο αὐτὸ τὸ 'πιασεν ἔξαφνα . . . . . ἐν τούτοις τὸ 'κυττάζαμε σὰν τὰ μάτια μας . . . . Ἡ καλότυχη ἡ Ροζαλία ἀρρώστησε.....

Ὅθεν ὁ μικρὸς Παρισινὸς, εὗρε τὸ αὐτὸ μοιραῖον τέλος τὸ ἀνεξήγητον καὶ τὸ ἀπαίσιον ὅπερ εὑρίσκουσι τὰ βρέφη ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ὑποφέρουσι καὶ φωνασκοῦσιν ἐπὶ ὀλίγους μόνον μῆνας καὶ τὰ ὁποῖα ἀσπλάχνως πί-

πτουσι ὑπό τὸ βαρὺ κτύπημα τοῦ θανάτου χωρὶς νὰ αἰσθανθῶσί τι ἀπὸ τὴν πικρὰν ζωήν . . . . Μίαν νύκτα δὲν ἤθελε νὰ κοιμηθῇ, ἀπέρριψε τὴν πανάδα καὶ τὸ θήλαστρον καὶ δὲν ἐδέχθη οὐδὲ αὐτὸν τὸν μαστὸν τῆς Ροζαλίας, τὴν ἀμβροσίαν ταύτην ἥτις τῷ προσεφέρθη φεῦ! πολὺ ἀργά. Ο ὀφθαλμοί του σπασμωδικῶς κινούμενοι ἀναστρέφοντο δικνύοντες τὸ λευκὸν των μέρος· ἐπὶ τῶν παρειῶν του ἦτοε ἐζωγραφημένον τὸ χρῶμα τοῦ θανάτου. . . . Ἠγωνία. Περὶ τὴν πρωΐαν ἐξέβαλεν ἀντὶ φωνῶν μερικοὺς ἐλαφροὺς στόνους σχεδὸν παράπονα μεγάλου ἀνθρώπου. Τέλος ἐσίγησε καὶ δὲν ἐκινήθη πλέον . . . . Ἦτο εὐτύχημα διότι ἡ μήτηρ του δὲν παρέστη μάρτυς τῆς σπαραξικαρδίου ταύτης ἀγωνίας!

* * *

Ἡ βροχὴ ἔπιπτε κρουνηδὸν ὅτε ὁ κ. καὶ ἡ κ. Λουαζὲλ ἔφθασαν εἰς τὸ χωρίον. Ἡ δύστηνος μήτηρ ἀδιακόπως χύνουσα ποταμοὺς δακρύων, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἔμαθε τὸ θλιβερὸν τοῦτο ἄγγελμα εἶχεν ἀποκάμει πλέον. Οἱ ὀφθαλμοί της ἦσαν κατέρυθροι, τὰ δάκρυά της εἶχον στειρεύσῃ. Μόλις κατώρθωνε νὰ ταλαντεύηται μᾶλλον παρὰ νὰ περιπατῇ φέρουσα τὰ βραχέντα ἐνδύματά της.

Ἡ Ροζαλία ἐφρόντισε ν' ἀποστείλῃ λίαν πρωὶ τὸν Τοτὸρ καὶ τὸν Πέτρον εἰς τὸν οἶκον τῆς μάμμης των. Καὶ αὕτη ἐπίσης ἔκλαιεν, εἰλικρινῶς, σᾶς βεβαιῶ αὐτὴν τὴν φοράν, καὶ τόσον δυνατὰ ὥστε ἡ κ. Λουαζὲλ ἔσπευσε πάραυτα νὰ τὴν ἀσπασθῇ.

Ἡ μήτηρ ἔπειτα παρετήρησε τὸ μικρὸν πτῶμα τὸ ὁποῖον ἀνεπαύετο ἐντὸς τοῦ ἐξ ἰτέας λίκνου. Ὁ Παῦλος ἔφερε διὰ πρώτην φορὰν τὸ καταρρυπωθὲν ὑπὸ τοῦ Πέτρου φόρεμά του!

Ἦτο κάτισχνος· αἱ παρειαί του ἦσαν κίτριναι ὡς ὁ κηρός, τὰ βλέφαρά του ὑποκύανα. Τὸ ὀστοῦν τῆς ρινός του διεφαίνετο. Τὸ ἡμιάνοικτον μικρὸν στόμα του κίτρινον καὶ μὲ ὀλίγον ἀφρὸν εἰς τὸ βάθος ἐχρωματίζετο ἀπὸ τὸ ἰῶδες χρῶμα τῶν μαρανθέντων χειλέων του Δυστυχισμένο μικρό! πόσον ἤλλαξε! ἔλεγεν ἡμήτηρ ὁλοφυρομένη.

Ὁ κ. Λουαζὲλ παρετήρει μετὰ προσοχῆς τὸ νεκρὸν νήπιον χωρὶς νὰ προφέρῃ λέξιν. Ἀπαισία ὑποψία τὸν ἐβασάνιζε. . . . . .

— Ἐλᾶτε, εἶπεν, ἡ Ροζαλία, μὴ τὸ κυτταζετε πλέον. . . . . σᾶς δίδει πολὺν κόπο. . .

Αἴφνης ὁ Τοτὸρ ὥρμησε χωρὶς νὰ εἰδοποιήσῃ κανένα κρατῶν τὸν Πέτρον εἰς τὰς ἀγκάλας του.

Ἡ Ροζαλία ἀπελιθώθη. Ὁ ἀνόητος Τοτὸρ ἐξήγησεν ὅτι ἡ μάμμη του ἦτο ἀσθενὴς καὶ δὲν τοὺς ἐδέχθη.

Καὶ ὁ Πέτρος ὁ ὁποῖος ἐφόρει τὸν σκοῦφον, τὸν χιτωνίσκον καὶ τὰ λευκὰ πέδιλα τοῦ Παύλου, ὁ Πέτρος ὑγιέστατος, ὁ Πέτρος «καλὸ παιδὶ» καὶ σκιρτῶν εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Τοτὸρ ἤρχισε νὰ μειδιᾷ ἰδὼν τὴν κυρίαν καὶ τὸν κύριον. Ἀκαριαίως ἐμάντευσαν τὰ πάντα. Ἡ κ. Λουαζὲλ παρετήρει τὴν τροφὸν ἀσκαρδαμυκτί. Ὁ κ. Λουαζὲλ βαδίσας κατὰ τῆς τροφοῦ, ἥτις ἔντρομος ἀπεσύρθη εἰς μίαν γωνίαν τῆς αἰθούσης, ὕψωσε τὰς χεῖράς του ἑτοιμος νὰ τὴν ἀφήσῃ ἄπνουν δι' ἑνὸς κτυπήματος· ἀλλὰ σκεφθεὶς.«Προς τί; ἀφοῦ θὰ ἠρνεῖτο. Ἐὰν τὴν σκοτώσω, τοῦτο δὲν θὰ μοῦ χρησιεύσῃ εἰς τίποτε», ἐπῆγε καὶ ἐκάθισε πλησίον τοῦ τέκνου του, μὲ τὴν κεφαλὴν κεκλιμένην ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ τὰς χεῖρας τεταμένας.

Καὶ ὅμως ἰδοὺ ὅτι τώρα ἡ Ροζαλία ἐκλονεῖτο ἀπὸ τοὺς λυγμοὺς καὶ ἔσπαιρεν ὡς κτῆνος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πλήρης ἀπελπισίας.

* * *

Ὁ ξυλουργὸς ἦλθε, κατόπιν ὁ ἱερεὺς καὶ ἐν παππαδόπουλο κρατῶν ἕνα σταυρὸν ἀπηργυρωμένον ὁ ὁποῖος ἐκινεῖτο κατὰ τὴν πορείαν του.

Ὑπὸ ἀλγεινοτάτου αἰσθήματος κυριεύεται τις ἐπὶ τῇ διελεύσει τῆς ἐκφορᾶς τῶν δισμοίρων παρισσινῶν βρεφῶν διὰ μέσου τῶν ἐρήμων ὁδῶν τῶν χωρίων, καθ' ἣν παρακολουθοῦσι τὸ ὡς δήκην βιολίου, φέρετρον, εἷς κύριος καὶ μία κυρία, μὲ πένθος, ἀπομάσσοντες διαρκῶς τοὺς ὑγροὺς ὀφθαλμούς των καὶ οἵτινες πρόκειται, μετ' οὐ πολὺ νὰ ἐγκαταλείψωσι διὰ παντὸς εἰς μίαν ἄσημον γωνίαν τοῦ ἀφανοῦς κοιμητηρίου μέρος τῆς τρωθείσης καρδίας των. . . . .

Ὅταν ὁ ἱερεὺς ἔρριψε τὸ χῶμα ἡ κ. Λουαζὲλ, λησμονήσασα συνεπείᾳ τῆς ἀσθενείας της, τὸ παλαιὸν καὶ τὸ μόνον φίλημα, ὅπερ ἠξιώθη νὰ δώσῃ εἰς τὸν Παῦλόν ἐξέβαλε κραυγὴν «Ἀ! δυστυχισμένο μου μικρὸ! ἐπέπρωτο λοιπὸν νὰ μὴ σὲ φιλήσω παρὰ νεκρὸ!»

* * *

Μετὰ τὴν ἐκ τοῦ νεκροταφείου ἐπάνοδόν των ἡ Ροζαλία ἀσυναισθήτως εἶπεν εἰς τὴν κ. Λουαζὲλ.

— Ἂν κάμῃ τώρα κοντὰ κανένα παιδάκι ἡ κυρία, δὲ θὰ μὲ προτιμήσῃ;

ΤΕΛΜΗΣΣΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ
ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

ΥΠΟ

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΖΟΛΩΤΑ

(Καθηγητοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ)

Α'.

Ἂν ποτε πρόκειται ν' ἀναπτυχθῇ εἰς τελείαν ἐπιστήμην καὶ ἡ Θεολογία καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν εὐγενῆ τοῦτον προορισμὸν αὐτῆς, ἀνάγκη νὰ συντελεσθῇ μόνον διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.

Ἀμφιβάλλω ἂν θὰ εὑρίσκετο ἀληθῶς ἐπιστήμων καὶ μάλιστα Ἕλλην, κατανοῶν πράγματι καὶ μελετήσας τὴν ἱστορίαν τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς διαδόσεως τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς θεμελιώσεως αὐτῆς, ὡς καὶ τὸ ὄργανον, δι' οὗ ἐθεμελιώθη αὕτη καὶ ἔφθασεν εἰς ἀκμὴν θαυμασίαν, ὅστις θὰ ἠδύνατο νὰ ἀρνηθῇ τὴν γνώμην ταύτην.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καλλιεργοῦνται μάλιστα ἐκεῖ, ὅπου τὸ πρῶτον ἐγεννήθησαν καὶ ὡς τὸ φυτὸν τὸ ὑπὸ Θεοῦ εἰς μίαν χώραν δωρηθὲν ἐκεῖ φυσικῶς καλλιεργούμενον μᾶλλον προάγεται, αὐξάνει καὶ φέρει καρποὺς εὐχύμους, οὕτως ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους ἡ γλῶσσα ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ φιλοσοφία πληρέστερον καὶ διδάσκεται καὶ ζῇ καὶ ὁμιλεῖται καὶ διαδίδεται οὐ μόνον ἐν τοῖς σχολείοις ἀπὸ καθέδρας ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀναστροφῇ, ἐκεῖ λέγω ἀνάγκη ν' ἀναπτυχθῇ σὺν τῷ χρόνῳ εἰς καλλίκομον ἀμφίλαφες καὶ καρποφόρον δένδρον, εἰς ἐπιστήμην τελείαν καὶ ἡ Χριστιανικὴ Θεολογία. Ἂν δὲ πράγματι ὑπάρχουσι τινες τῆς Ἑσπερίας σοφοί, ἀναδειχθέντες δεινοὶ περὶ τὴν Θεολογίαν ἐπιστήμονες, οὗτοι ἦσαν οἱ μᾶλλον τῶν ἄλλων σπουδάσαντες περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν. Ὅσοι δὲ τῶν ξένων κατέγειονον ὑπὸ θείου ζήλου ἐμφορούμενοι διὰ τοῦ κόπου, τοῦ μόχθου καὶ τῶν ἱδρώτων ν' ἀναμιχθῶσιν εἰς τὴν ἐπιστήμην ταύτην οὗτοι τὰ πάντα ὀφείλουσιν εἰς τὰς μελέτας τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ γλώσσης. Καὶ ὁ μὲν Κοραῆς ἵνα καταστῇ Θεολόγος ὤφειλε νὰ ἐννοῇ καλῶς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην (ὡς ὁ ἴδιος λέγει) διὸ καὶ ἐσπουδαζε καὶ ἐδιδάσκετο τὴν Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν, οἱ δὲ σήμερον θεολόγοι καὶ ἱερωμένοι Ἄγγλοι καὶ Γερμανοὶ δὲν διστάζουσι νὰ φέρωσιν ἀνὰ χεῖρας καὶ καθ' ὁδὸν ἔτι, τὸ Εὐαγγέλιον Ἑλληνιστὶ καὶ νὰ καταγίνωνται ἡμέρας καὶ νύκτας (οἱ μᾶλλον ἀνεπτυγμένοι) εἰς τὴν κατανόησιν καὶ τὴν σπουδὴν τοῦ πρωτοτύπου. Ἐκ τούτων, ἐγὼ τοὐλάχιστον συμπεραίνω, ὅτι ἡ χώρα, ἔνθα μέλλει ν' ἀκμάσῃ πρὸ παντὸς ἡ Θεολογία, ἔνθα μέλλει νὰ στεφθῇ ὡς ἱέρεια σεβαστὴ πρὸ τοῦ βωμοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας καὶ νὰ τιμηθῇ πρεπόντως ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ λαμπρότητι ὡς ἡ πρώτη τῶν ἐπιστημῶν — ἡ χώρα λέγω αὕτη ἔσται ἡ Ἑλλάς. Ἐκεῖ μέλλει νὰ μορφωθῇ καὶ νὰ συστηματοποιηθῇ τελείως, ὡς ἡ ἄλλη αὐτῆς ἀδελφὴ ἡ φιλοσοφία. Διὰ ταῦτα οὐδὲν θαῦμα ἂν αὔριον ἐξακουσθῇ εἰς τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ὅτι οἱ ἱκανότεροι, οἱ ἐμβριθέστεροι, οἱ φιλοσοφικώτεροι, οἱ θαυμασιώτεροι διδάσκαλοι τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς Θεολογίας οἱ μόνοι ἐπιστημονικῶς ἄριστα συγκεκροτημένοι, ἀνεφάνησαν—ἐν μέσαις Ἀθήναις!

Μετὰ ταῦτα ἂς μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ παρουσιάσω εἰς τὸν καλόν μου ἀναγνώστην, ὄχι βεβαίως ἕνα τοιοῦτον, οἷον ἀνωτέρω ὡς ἐν ὀνείρῳ φαντάζομαι — ὁ τοιοῦτος θὰ ἔλθῃ ἀναμφιβόλως βραδύτερον—ἀλλὰ τινὰ ἀληθῶς θεολογοῦντα, ὅστις τεχνικώτατα καὶ ἐπιστημονικώτατα τὴν ἱστορικὴν καὶ γλωσσικὴν πολυμάθειαν μετὰ τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἐμβριθοῦς τῶν γραφῶν ἐρεύνης, τὴν γνῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλοσοφίας μετὰ τῶν δογμάτων τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὴν θύραθεν μετὰ τῆς ἔσωθεν φιλοσοφίας καὶ τῆς ἠθικῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ συνδυάζων, δύναται νὰ συστηθῇ ὡς ὁ πρόσκοπος ἂν μή τι ἄλλο, ὁ ἀποτελῶν τὴν πρωτοπορείαν τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες τάχιον ἢ βράδιον μέλλουσι νὰ θαυμασθῶσιν ὑπὸ τοῦ κόσμου σύμπαντος, ἀναδεικνυόμενοι ἄλλοι Χρυσόστομοι, Βασίλειοι καὶ Ἀθανάσιοι τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος!

Οὗτος εἶναι ὁ καθηγητὴς τῆς Θεολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, Χῖος τὴν καταγωγὴν καὶ ἀδελφὸς τοῦ πρό τινων μηνῶν ἐν Χίῳ τελευτήσαντος γυμνασιάρχου Γ. Ζολώτα, ὃν ὁ θάνατος σκληρῶς ἀπὸ μέσου τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ δράσεως ἀφήρπασεν.

Β'.

Ὁ κ. Ε. Ζολώτας ἐδημοσίευσε πρό τινος ὀγκῶδες βιβλίον ἐξ ὑπερπεντακοσίων σελίδων ἐπιγραφόμενον:

Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

Ἡ βίβλος ἐξετυπώθη ἐν Ἀθήναις, εἶνε δ' ὄντως ἀξία μνείας καὶ ἀναγραφῆς, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἐργασίαι ὅμοιαι εἶναι σπάνιαι παρ' ἡμῖν, τείνουσι δὲ καὶ πρὸς τὸ τέρμα καὶ τὸν σκοπόν, ὃν ἀνωτέρω ἔλεγον.

Καὶ λοιπόν, ἂν καὶ ὡς φιλοκατήγορος καὶ σχεδὸν φύσει μεμψίμοιρος ἐπικριτὴς ἀνευρίσκω πάντοτε τινὰς ἐλλείψεις εἰς πᾶν ἔργον καὶ πᾶσαν ἐπιχείρισιν, ἵνα ἔχω νὰ ψέξω καὶ νὰ ἐπικρίνω (εἶναι τὸ ἔργον μου, βλέπεις, καλέ μου ἀναγνῶστα) — ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὅμως καὶ παρὰ τὴν θέλησίν μου πειθαναγκάζομαι καὶ βλέπω ὅτι ἂν μὴ ἐπαινέσω τὸ ἔργον, τοὐλάχιστον νὰ μὴ δύναμαι νὰ κατακρίνω αὐτὸ ἢ καὶ ἁπλῶς νὰ ψέξω. Ἐν ταῖς 500 καὶ πλέον σελίσιν αὐτοῦ ἀκόμη δὲν ἠδυνήθην ν' ἀνακαλύψω τι τὸ ψευκτόν, τὸ ἀμφίβολον, πολὺ δ' ὀλιγώτερον τὸ κατακριτέον ἢ καὶ ἁπλῶς ἀποδοκιμαστέον. Ὑπάρχουσι μόνον ἐλάχιστά τινα ἀμφισβητήσιμα ἢ μᾶλλον ἀτελῆ, περὶ ὧν κατωτέρω.

Τὰ λοιπά, ὅσα ἤθελον ἀναφέρει, θὰ ἦσαν μᾶλλον ἄξια ἐπαίνων, νομίζω. Ὅθεν ζητήσατε, ὦ θεολόγοι, τὸ ἔργον καὶ διελθόντες αὐτό, θέλετε μοὶ ἀποδώσει δικαιοσύνην, διότι τὸ «ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου», θέλει ἀνακαλέσει εἰς τὴν μνήμην ὑμῶν, ὅσοι ποτὲ ἠκροάσθητε μαθημάτων ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, τὸν ἀείμνηστον καὶ ὑπερχύλη καθηγητὴν τῆς Θεολογίας, οὗ ὁ θάνατος ἀπεστέρησε τὴν Ἑλλάδα στήλης πυρὸς καὶ θέρμης καὶ ζήλου φωτός, τὸ ποτὲ σέμνωμα καὶ ἐγκαλώπισμα τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου, τὸν Χῖον Νικόλαον Δαμαλᾶν.

Ἐμπρὸς λοιπόν, ὦ Θεολόγοι! Ζητήσατε τὸ ἔργον! Ἐν αὐτῷ θὰ εὕρητε ἑρμηνείαν τῆς πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς πλήρη, πολυμάθειαν ἔκτακτον καὶ ὀξυδέρκειαν κριτικοῦ, ἅμα δὲ καὶ ἐργασίαν ἑτοίμην, πολλὴν καὶ μεγάλην καὶ εὐσυνείδητον καὶ πρὸ πάντων συγγραφέα λαλοῦντα ἐξ ἐνδομύχου ψυχῆς καὶ καρδίας πεποιθυίας καὶ ἀληθῶς πιστευούσης· διότι τὸ ἔργον εἶναι οὐ μόνον πολυμαθοῦς, ἀλλὰ καὶ εὐσεβοῦς τέκνου τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, πιστῶς καὶ προσεχομένου καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς ἱερᾶς παραδόσεως, προτιμῶντος δ' ἑκάστοτε τὴν ἑρμηνείαν τῶν Πατέρων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὁσάκις αὕτη λογικῶς συμβιβάζεται πρὸς τὴν

καθαράν, τὴν ἀπόλυτον ἀλήθειαν καὶ ταὐτοχρόνως πρὸς τὰ δόγματα τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Παρὰ ταῦτα καὶ ἡ διαύγεια τῆς σκέψεως καὶ ἡ σαφήνεια τῶν ἰδεῶν τοῦ συγγραφέως συνεπισύρει τὸν ἀναγνώστην τόσον, ὥστε ἂν καὶ τὸ λεκτικὸν δὲν φαίνεται ἀρκούντως ἐπεξεργασμένον, ρέει ὅμως τόσον φυσικὸν καὶ ὁμαλόν, ὥστε μόλις φαίνεται ἔχον ἀνάγκην ἐπιπροσθέτου τινος στολισμοῦ, κτενίσματος καὶ ψιμυθιώσεως. Ἀληθὲς ὅτι φαίνεται πως κοινὸν καὶ τετριμένον ἔν τισι, ἀλλ' ἡ διαύγεια λέγω τῶν ἰδεῶν παρουσιάζει αὐτὸ φυσικώτατον, πολλαχοῦ ἐπιτυχῶς ἐπηρεαζόμενον ὑπὸ τοῦ λεκτικοῦ τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τῶν ἱερῶν Γραφῶν καὶ ἔδει νὰ εἶνε μᾶλλον ἡνωισμένον, νομίζω.

Ἰδοὺ μερικώτερον τοῦ βιβλίου ἡ διαίρεσις.

α') Ἡ προεισαγωγὴ ἐκ 12 σελίδων.

β') Τὰ προλεγόμενα ἐκ 312 σελίδων, ὑποδιαιρούμενα ὡς ἑξῆς· 1ον. Σπουδαιότης τῆς πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς (σελ. 12—32). — 2ον. Ἡ Γαλατία καὶ αἱ ἐν αὐτῇ Ἐκκλησίαι· (ἱστορία λίαν ἐνδιαφέρουσα καὶ πλεῖστα σκοτεινὰ σημεῖα τῶν πρώτων χρόνων τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας διαφωτίζουσα (σελ. 33—154). — 3ον. Ἡ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴ εἰδικώτερον (σελ 155—312). — Μετὰ δὲ τὴν τόσον πλουσίαν ἱστορικὴν ἔκθεσιν καὶ περιγραφὴν τῆς χώρας καὶ τῆς καταστάσεως τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῆς, ἐπέρχεται τέλος, ὡς ἀδάμας πολύτιμος, τιμαλφέστατος, ἵνα στολίσῃ τὸν ἐξ ἀπέφθου χρυσοῦ δακτύλιον, — ἤτοι ὁλόκληρον τὸ μέχρι τοῦδε ἔργον, ἡ Ἑρμηνεία τῆς ἐπιστολῆς ἐν σελίδι 280 περιεχομένη ἀπὸ σελ. 313—592).

Ἡ Ἑρμηνεία αὕτη εἶνε πλήρης. Εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν αὐτῆς συνέβαλον οἱ ἐπισημότεροι θεολόγοι, ὄχι ἑνὸς ἀλλὰ πολλῶν αἰώνων καὶ ἐθνῶν δύναμαι ἀφόβως νὰ εἴπω, διότι ὁ κ. Ε. Ζολώτας ἐχρησιμοποίησε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον πλέον τῶν 150 ἐπισημοτήτων τῆς Θεολογικῆς ἐπιστήμης (ἂν μοὶ ἐπιτρέπεται ἡ λέξις). Ἐν σελίδι 300 μέχρι 312 ἀναγράφονται τὰ ὀνόματα τῶν ἑρμηνευτῶν, οὓς ἀναδηφήσας ἐπωφελήθη εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Ἐν αὐτοῖς εὑρίσκωνται οἱ πρωτεύοντες τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας πατέρες, οἱ Ἕλληνες ἐξέχοντες θεολόγοι, οἱ πρωτεύοντες Ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες τῆς Δύσεως πρὸ τοῦ σχίσματος καὶ τέλος οἱ πρωτεύοντες τῶν νεωτέρων θεολόγων καὶ μάλιστα οἱ τῶν Διαμαρτυρομένων.

Οὕτω βλέπει (καὶ μετά τινος φιλαυτίας) ὁ Ἕλλην ἀναγνώστης τὸν Χρυσόστομον, Φώτιον τὸν μέγαν, τὸν Θεοφύλακτον, τὸν Ζυγαβηνόν, τὸν Ἀμβρόσιον, τὸν Αὐγουστῖνον καὶ ἄλλους, ἐκ τῶν νεωτέρων τοὺς Γερμανοὺς ἀλλὰ καὶ Γάλλους καὶ Ἄγγλους, ἐξέχοντας διαμαρτυρομένους πρὸ πάντων θεολόγους καὶ ἱστορικούς. Τούτων ὅλων οὐδενὸς τὴν γνώμην προτιμᾷ χάριν τοῦ ὀνόματος, καταδεικνύει δὲ πᾶσαν σφαλερὰν ἑρμηνείαν. ἀδιαφορῶν ἂν τ' ὄνομα τοῦ σφάλλοντος εἶνε μικρὸν ἢ μέγα· μόνον χάριν τῆς ἀληθείας ἐργάζεται καὶ κοπιᾷ καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ἀκαταπόνητος ἀμύνεται καὶ τῶν δογμάτων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Οὕτω δὲ βασίζεται μὲν ἐπὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς λογικῆς, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐκπίπτει εἰς σκεπτισμὸν στηριζόμενος πάντοτε εἰς τὸ ὑψιπετὲς Πνεῦμα τῆς διδασκαλίας τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ὡς εἶπον. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν λογικὴν, ἱστορικὴν καὶ θεολογικὴν ἀκρίβειαν, ὑπενθυμίζει εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν ἐμπειρίαν καὶ τὴν ὀξύνοιαν τοῦ ἀειμνήστου ἐκείνου καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου Doelinger, οὗ αἱ συγγραφαὶ κατετρόμαζον τὴν Ἀγίαν Ἕδραν καὶ διέσειον αὐτὴν ἐκ θεμελίων.

Σὺν τούτοις προστεθήσθω ὅτι ἑρμηνεία πληρεστέρα καὶ ἐκτενεστέρα οὐδεμία ἐξεδόθη μέχρι τοῦδε, ὡς ἐγὼ τοὐλάχιστον γινώσκω, εἰς οὐδεμίαν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου καὶ αὐτῶν δὲ τῶν Εὐαγγελίων αἱ ἑρμηνεῖαι τυγχάνουσι σχετικῶς πολὺ βραχύτεραι, ἵνα μὴ εἴπω ἀτελεῖς.

Οὕτω λοιπὸν τὸ ἔργον παρουσιάζεται ἐνώπιόν μου ὡς ἑρμηνεία, δυναμένη νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὑπόδειγμα οὐ μόνον εἰς τοὺς Ἕλληνας θεολόγους, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν.

Τέλος καὶ τὰ περὶ τοῦ λεκτικοῦ τῆς ἐπιστολῆς μερικώτερον ὡς καὶ περὶ τοῦ λεκτικοῦ καὶ τῆς φρασεολογίας τοῦ Παύλου καὶ τῆς ἐπιρροῆς ταύτης ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν καθ' ὅλα καὶ ἐπὶ πάντα τὰ μέλη αὐτῆς κατὰ τὸν πρῶτον τοῦ Χριστιανισμοῦ αἰῶνα ἔχουσι καλῶς πάντα ὅσα ἀναφέρει ὁ συγγραφεύς. Λαμβάνω ὅμως τὸ θάρρος νὰ παρακαλέσω ἵνα μοὶ ἐπιτρέψῃ ὁ κ. καθηγητὴς νὰ μὴ συμφωνῶ καθ' ὁλοκληρίαν εἰς μίαν γνώμην αὐτοῦ, ἣν ὡς οὐσιώδη κρίνω καλὸν νὰ ἀναφέρω. Ἐν σελίδι 303 τὰ γραφόμενα παρίστανται, ἂν μή τι ἄλλο, βεβαίως ὅμως ἐλλιπῆ καὶ ὅλως ἀτελῆ. Νομίζω ὅτι ἴσως ἡ θρησκευτικότης τῶν συγγραφέων καὶ ἡ αὐστηρὰ τῶν πατροπαραδότων τήρησις ἐκώλυσεν αὐτὸν ἀπὸ τούτου. Ἐξηγοῦμαι. «Προκειμένου λέγει, περὶ κηρύγματος πρὸς τὰ Ἔθνη, εἴτε ἀπὸ στόματος, εἴτε ἐγγράφως γινομένου, ἡ φρασεολογία τοῦ Παύλου ἔσχεν, ὡς εἰκός, πρώτη τὴν μεγίστην ροπὴν ἐπὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν τῶν ἄλλων Ἀποστόλων καὶ τῶν Ἑλληνιζόντων συνεργῶν, οὓς πλείστους εἶχε μαθητὰς ὁ Παῦλος». Ἀληθῆ ταῦτα, ἀλλ' ἀνεπαρκῆ.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν εἰρημένων ἔδει νὰ προστεθῶσι καὶ τὰ ἑξῆς ἀναμφισβήτητα· «Ἐπὶ τοῦ Παύλου, νομίζω, ἐξηκσκήθη κυρίως ἡ μεγίστη ἐπιρροὴ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, τῶν Ἑλληνικῶν ἰδεῶν, τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ καθ' ὅλου τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, ὡς καὶ ἐφ' ὅλων τῶν ὁπωσοῦν ἐπιστημόνων καὶ ἀνεπτυγμένων Χριστιανῶν τῶν τότε. Τὸ θαῦμα, ὅπερ τῷ συνέβη κατὰ τὴν ἐξ Ἱερουσαλὴμ εἰς Δαμασκὸν ὁδόν, εἶνε τὸ πρῶτον, ὅπερ διήνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μεθ' ὃ κατηχηθεὶς εἰς τὴν νέαν θρησκείαν ἀνεδείχθη μέγας, ἵνα μὴ εἴπω ὁ πρῶτος τῶν Ἀποστόλων εἰς τὴν διάδοσιν τῶν ὑψηλῶν ἰδεῶν τοῦ χριστιανισμοῦ διὰ τῆς περὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλοσοφίαν βαθείας αὐτοῦ μαθήσεως, δι' ἧς καὶ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ τοὺς ἐθνικοὺς καὶ πάντας τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ κατέθελγε, κατέπειθε, συμπαρέσυρεν, ὡς πλεῖστα δύναταί τις νὰ ἴδῃ παραδείγματα ἐν ταῖς θαυμασίαις αὐτοῦ ἐπιστολαῖς.

Ἢ καὶ ἄλλως λέγω ἀκριβέστερον ὅτι «ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔσχε τὴν μεγίστην. ὡς εἰκός, ροπὴν εἰς τὴν φρασεολογίαν οὐ μόνον τοῦ Παύλου, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν συγγραφέων τῆς Καινῆς Διαθήκης, μηδὲ τοῦ μεταφραστοῦ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου ἐξαιρουμένου καὶ πάντων τῶν μετὰ ταῦτα ἱερῶν συγγραφέων, ἀποστόλων καὶ μαθητῶν. Ὅθεν καὶ οὐδὲν θαῦμα ὅτι ἄριστοι θεολόγοι καὶ διδάσκαλοι τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ὡς μέλη ἄριστα τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἀνεδείχθησαν ἔκπαλαι οἱ ἄριστοι Ἑλληνισταί.

Ἐκ τῆς ἰδέας ταύτης φαίνεται κυρίως ἀχθεὶς καὶ ὁ Μέγας ὄντως Βασίλειος, ὁ πρῶτος ἴσως Ἑλληνιστὴς τοῦ αἰῶνός του, συνίστα εἰς τοὺς Χριστιανοὺς πάντας τὴν σπουδὴν καὶ τὴν μελέτην τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, γράφων τὴν ἐξακουστὴν ἐκείνην «παραίνεσίν του πρὸς τοὺς νέους», ἵνα οὕτω καταστῶσιν ἐν πᾶσιν ἐντριβέστεροι καὶ κατανοῶσι βαθύτερον τὴν Χριστ. Θρησκείαν καὶ τὰ μυστήρια καὶ τὰ δόγματα αὐτῆς, τὰς ὑψηλὰς καὶ καθ' ὅλου τὰ ἱερὰ αὐτῆς βιβλία.

Τέλος αἱ γλωσσικαὶ παρατηρήσεις καὶ αἱ συγκρίσεις τοῦ λεκτικοῦ τῆς Κ. Δ. καὶ μερικώτερον τῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ταύτης πάλιν πρὸς τὴν Ἑλληνιστικήν, εἶνε λίαν ἀναγραφῆς ἄξιαι καὶ ἀνακαλοῦσιν εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἀναγνώστου τῆς ἐργασίας τοῦ μεγάλου τῆς Χίου τέκνου, τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ. Νομίζω δὲ ὅτι καὶ ἀξίζει ν' ἀναγράψω τινὰς ἐξ αὐτῶν, ἵνα ἔτι μᾶλλον κατανοηθῶ καὶ καταστῇ καταφανὴς ἡ ἀξία τοῦ βιβλίου. Θέλω δὲ ἀρκεσθῆ εἰς τὰς ἑξῆς μόνον ὀλίγας·

Ἐν σελίδι 354. «ἱστορεῖν καὶ ἱστορία». Σημαίνει δὲ ἡ ἱστορία παρὰ τοῖς δοκίμοις τὴν εἴδησιν, τὴν ἐμπειρίαν, τὴν ἐπιστήμην, τήν τε ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως γνῶσιν καὶ τὴν παρ' ἄλλου. Τὸ δὲ «ἱστορεῖν» τὸ ἀνιστορεῖν ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ ἐρευνᾶν τοῦ πυνθάνεσθαι. Ἀπό δε τοῦ Ἀριστοτέλους ἥ τε ἱστορία

καὶ τὸ ἱστορεῖν ἀπαντῶσιν εἰς τὴν σημασίαν, ἣν ἔχουσι παρ' ἡμῖν.

Ἐν σελ. 363. «Δοξάζειν» παρὰ τοῖς δοκίμοις σημαίνει νομίζειν κλπ. Ἀπὸ δὲ τοῦ Πολυβίου ἔχει καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ τιμᾷν, παρὰ τοῖς Ο'. καὶ τῇ Κ. Δ. οὐδέποτε ἀπαντᾷ ἐν τῇ πρώτῃ ἐννοίᾳ, ἀλλ' ἀεὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ. Ὅθεν ἐν τῇ Κ. Δ. = τιμᾷν, μεγαλύνειν, αἰνεῖν, ὑμνεῖν, ἐγκωμιάζειν, εὐλογεῖν, δοξολογεῖν.

Ἐν σελίδι 410. Ἀναγράφονται τὰ ἑξῆς «Συνίστημι», τὰ εἰς μι ρήματα ἀπό τοῦ τέλους τοῦ Δ'. αἰῶνος π. Χρ. ἤρξαντο τρεπόμενα εἰς βαρύτονα καὶ συνῃρημένα. Ἀπὸ τοῦ 336 π. Χρ. ἐν ἐπιγραφῇ Ἀττικῆς ἀπαντᾷ «ὤμνυον» ἀπὸ δὲ τῷ 200 π. Χρ. οἱ βαρύτονοι τύποι τῶν ἐκ μι εἶναι πολυπληθεῖς. Ὁ Πολύβιος οὐδέποτε λέγει «δεικνύασιν» «ὀμνύασιν». ἀλλ' ἀεὶ «δεικνύουσιν», «ὀμνύουσιν». Οὗτος πρῶτος ἔγραψε καὶ ἱστάνω, ἀποφεύγων τὴν χωσμῳδίαν τοῦ «ἱστάω», βραδύτερον δ' ἐλέχθη καὶ ἱστῶ.

Τὸ ἱστάνω ἀπαντᾷ τις ἐν Β' πρὸς Κορινθίους κεφ. Γ'. 1 καὶ ἀλλαχοῦ· ὁ δὲ παλαιὸς τύπος συνίστημι περιεσώθη ἐν Ρωμ. ΙΣΤ'. 1.— Ἐν τῇ Κ. Δ. ἀπαντᾷ καὶ τὸ στήκω ἐκ τοῦ ἕστηκα ἀντιτιθέμενον πρὸς τὸ πίπτειν Ρωμ. ΙΔ' 4. Ἐν σελ. 414. Τὸ ἀθετεῖν συχνάκις εὕρηται παρὰ Πολυβίῳ καὶ Πλουτάρχῳ· σημαῖνον «ἄθετον ποιεῖν, αἴρειν, καταλύειν, ἄποτοι εἶσθαι», ἀντίθετον τῷ «τιθέναι, ἀποδέχεσθαι». Ἀπαντᾷ δὲ πολλάκις παρὰ τοῖς Ο' καὶ ἐν τῇ Κ. Δ. συνώνυμον τοῖς «ἀκυροῦν, καταργεῖν».

Ἐν σελ. 431. «Κατάρα» (κελάλα) ἀντίθετον τῇ εὐλογίᾳ (μπεράχα) Ἡ λέξις ἀπαντᾷ παρ' Αἰσχύλῳ, Εὐριπίδῃ, Πλάτωνι καὶ τοῖς μεταγενεστέροις.

Ἐν σελ. 458. Τὸ ζωοποιεῖν ἀπαντᾷ ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Θεοφράστου καὶ σημαίνει «ποιεῖν ζῆν» ζῶντα ἀποδεικνύναι, παρέχειν ζωήν». Τὴν ἔννοιαν ταύτην ἔχει ἐν τῇ Κ. Δ. καὶ λαμβάνεται μάλιστα ἐν ἠθικῇ ἐννοίᾳ κατὰ τὴν ἠθικὴν σημασίαν, ἣν ἔχει ἡ λέξις ζωὴ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ καὶ τῷ Παύλῳ. Τὸ δὲ ζωογονεῖν ἀπαντᾷ ἐν τῇ Κ. Δ. σχεδὸν ἀεὶ κυριολογούμενον».

Ἐν σελ. 465. Χριλὸν ἐνεδύσασθε = τὸν χριλὸν περιεβαλεύθη· ἡ ἀπὸ τοῦ ἐνδύματος μεταφορὰ αὕτη ἀπαντᾷ καὶ παρὰ τοῖς θύραθεν οὐ σπανίως καὶ ἐν τῇ Π. Δ. καὶ ἐν τῇ Κ. Δ. καὶ παρὰ τοῖς Ῥαββίνοις καὶ παρὰ τοῖς Ἄραψι καὶ παρὰ τοῖς Λατίνοις καὶ παρ' ἄλλοις. Παρ' Ὁμήρῳ λέγεται «ἔννυσθαι ἀλκήν». Παρ' Ἀριστοφάνῃ «τόλμημα τωλληκοῦτον ἐνδύεσθαι». Παρὰ Λουκιανῷ «ἀποδυσάμενοι τὸν Πυθαγόραν τίνα μετημφιέσω μετ' αὐτόν; Καὶ παρὰ Λιβανίῳ «ῥίψας τὸν στρατιώτην ἐνέδυ τὸν σοφιαστήν». κλπ.

Ἐν σελίδι 529. Ἡ λέξις «ἀγάπη» ἀπαντᾷ παρὰ τοῖς Ο' καὶ ἐν τῇ Κ, Δ. παρὰ δὲ τοῖς θύραθεν οὐδαμοῦ. Οἱ Ο' μεταφράζουσι δι' αὐτῆς τὴν λέξιν ἀχαθᾶ. Ἐν τῇ Κ. Δ. ἐν μὲν ταῖς Πράξεσι παρὰ τῷ Μάρκῳ καὶ Ἰακώβῳ δὲν εὕρηται ἡ λέξις, ἅπαξ δὲ μόνον εὕρηται παρὰ Ματθαίῳ (ΚΔ'. 12) καὶ Λουκᾷ (ΙΑ' 42) πλεονάκις παρὰ τῷ Παύλῳ, τῷ Πέτρῳ, τῷ Ἰούδᾳ καὶ πλειστάκις παρὰ τῷ Ἰωάννῃ. Ἀπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἀπαντᾷ ἡ λέξις «ἀγάπησις». Ἀντ' αὐτῆς οἱ παλαιοὶ ἐποιοῦντο χρῆσιν τῆς φιλίας, τοῦ ἔρωτος, τῆς στοργῆς, τῆς φιλανθρωπίας, τοῦ ἐλέους.

Ἐν σελ. 531. Ἡ λέξις «πεισμονὴ» εἶνε τῶν ἅπαξ λεγομένων ἐν τῇ Κ. Δ. Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρ' Ἰγνατίῳ· ὁμοίως παρὰ τοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς π.χ. τῷ Χρυσοστόμῳ, τῷ Ἐπιφανίῳ, τῷ Ἰγνατίῳ καὶ ἄλλοις. Παρ' Εὐσταθίῳ (Ὁμήρου παρεκβολαί) εὕρηται πολλάκις, σημαίνει δεῖσχυρο γνωμοσύνην, τὸ σκληροτράχηλον, τὸ ἀμετάπειστον».

Ἀρκοῦσι τ' ἀνωτέρω, νομίζω, ὅπως ὁ ἀναγνώστης εἰκάσῃ ὁποῖον θησαυρὸν περικλείει ἡ βίβλος αὕτη τοῦ κ. Ε. Ζολώτα.

Ὅθεν ἀπὸ καρδίας συγχαίρων, εὐχομαι ἵνα ὁ ἀνὴρ παρουσιάσῃ ἡμῖν καὶ ἄλλα ὅμοια ἔργα, οἷον τὸ προκείμενον, ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ Χριστεπωνύμου πληρώματος καὶ πρὸς τιμὴν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, ἧς ἔγκριτον μέλος πάντοτε ἀπετέλεσεν.

ΚΩΝ. Α. ΠΑΠΑΖΗΣ

ΝΕΑ ΖΩΗ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΤΕΧΝΑΙ

Ἡ Ἀριάδνη.— Ἡ ἔναρξις τῶν παραστάσεων τῆς ἐφετεινῆς καλλιτεχνικῆς περιόδου εἰς τὸ Μελόδραμα τῶν Παρισίων ἐγένετο μὲ ἓν νέον ἔργον τοῦ ἐνδόξου Massenet, μὲ ἓν καινοφανὲς ἀριστούργημα τοῦ ἀθανάτου συγγραφέως τῆς Manon, μὲ τὴν Ἀριάδνην. Τὸ ἔργον τοῦτο, ἔμμετρον δρᾶμα εἰς πέντε πράξεις, εἶναι ἐκ τῶν καλυτέρων, τὰ ὁποῖα ἐξῆλθον ἐκ τοῦ γλαφυροῦ καὶ γονίμου καλάμου τοῦ Catulle Mendés, τοῦ κορυφαίου τῶν γάλλων συγχρόνων ποιητῶν σύναμα δὲ καὶ κριτικῶν. Ἡ ὑπόθεσις εἶναι Ἑλληνικὴ καὶ ἔχει ἐν ὀλιγίστοις ὡς ἑξῆς. Ἡ Ἀριάδνη ἐρᾶται τοῦ Θησέως--εἰς ὃν δίδει καὶ τὸ ἱστορικὸν νῆμα δι' οὗ θὰ νικήσῃ τὸν Μινώταυρον — καὶ νυμφεύεται αὐτὸν, ὅστις τὴν ἀνταγαπᾷ. Ἡ ἀδελφὴ ὅμως τῆς Ἀριάδνης ἡ Φαίδρα ἐρᾶται ἐμμανῶς τοῦ Θησέως, ὅστις ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ αἰσθήματα αὐτῆς. Ἡ Φαίδρα ὅμως αἰσθανθεῖσα ὅτι ἡ ἀδελφή της ἀντελήφθη τὸν μετὰ τοῦ Θησέως ἔρωτα της, κατηγορεῖ τὴν Ἀφροδίτην ὡς ἀποπλανήσασαν αὐτὴν καὶ θραύει τὸ δια λίθου ἄγαλμα αὐτῆς ὅπερ πίπτει καὶ την κατασυντρίβει. Ἡ Ἀριάδνη, καλὴ ἀδελφή, μεταβαίνει εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Πλούτωνος καὶ κατορθώνει νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν γῆν τὴν προσφιλῆ ἀδελφήν της. Αὕτη ὅμως μόλις συναντηθεῖσα ἐκ νέου μετὰ τοῦ Θησέως, ἀγνώμων καὶ ὑπείκουσα εἰς το σφοδρὸν πάθος της ἀναχωρεῖ μετὰ τοῦ Θησέως.

Τὸ ἔργον τοῦτο μελοποιηθὲν ὑπὸ τοῦ Massenet παιχθὲν μετὰ περισσῆς ἐπιτυχίας, εἶναι προωρισμένον νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀκατανίκητον δύναμιν καὶ τὴν ἀχαλίνωτον ὁρμὴν τοῦ ἔρωτος.

Ὁ Massenet κατώρθωσε διὰ τῆς μουσικῆς διὰ καταλλήλων ἡδυμόλπων ἤχων νὰ χαρακτηρίσῃ ἓν ἕκαστον τῶν ὁρώντων προσώπων τοῦ δράματος. Ἡ μουσικὴ εἶναι πλήρης δυνάμεως καὶ ὕψους. Ἡ φύσις τῆς Ἀριάδνης συνεφώνει τὰ μάλιστα μὲ τὰς συμπαθείας τοῦ συνθέτου. Διὰ τοῦτο ἀφιέρωσεν εἰς αὐτὴν τὰ κάλλιστα καὶ συγκινητικώτατα μέρη τῆς συνθέσεως του. Κατὰ τὴν γνώμην δὲ τῶν κριτικῶν ὁ ρόλος τῆς Ἀριάδνης θεωρεῖται ἤδη ἐκ τῶν καλλίστων τοὺς ὁποίους ἐφιλοτέχνησεν ὁ μέγας συνθέτης.

Τὸ ἔργον τοῦ Κου Σ. Ἀντωνοπούλου.— Ἡ ἔλλειψις ἔργου Ἑλληνικοῦ περὶ Μικρᾶς Ἀσίας καὶ μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν γένει ἦτο λίαν αἰσθητή. Διότι εἶναι ἀληθὲς, δυστυχῶς ὅτι οἱ πλεῖστοι λίαν ἀσαφεῖς καὶ ἀτελεῖς ἰδέας ἔχομεν, ὡς μὴ ὤφειλε, περὶ Μικρᾶς Ἀσίας, περὶ τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς, περὶ τῶν ὑλικῶν καὶ ἠθικῶν αὐτῆς δυνά-

μεων καὶ περὶ τῆς ὅλης δυνάμεως ἐν γένει τοῦ ἐν αὐτῇ οἰκοῦντος ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ. Καὶ αἱ ἀσαφεῖς αὗται ἰδέαι ἃς περὶ Μικρᾶς Ἀσίας ἔχομεν εἶναι ἐράνισμα ἐκ ξένων ἀναγνωσμάτων ἅτινα μεστὰ ἀνακριβιῶν μειοῦσι τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον ἕνεκα διαφόρων λόγων.

Ἡ σπουδαιοτάτη αὕτη ἔλλειψις πληροῦται νῦν διὰ τῆς ἐκδόσεως ὑπὸ τῆς ἐγκρίτου ἐφημερίδος «Τὸ Κράτος» τῆς εἰς πᾶν ἐθνικὸν ἔργον πρωτοστατούσης, τοῦ περὶ Μικρᾶς Ἀσίας ἔργου τοῦ Κου Σ. Ἀντωνοπούλου πρώην Γενικοῦ Προξένου τῆς Ἑλλάδος ἐνΣμύρνῃ καὶ τέως διπλωματικοῦ πράκτορος ἐν Μαυροβουνίῳ, ὅστις ὡς ἐκ τῆς ἐπισήμου θέσεώς του ἐπεσκέφθη πλεῖστα ὅσα μέρη τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐμελέτησε τὸν λαὸν αὐτῆς.

Διὰ πάντα ταῦτα τὸ ἔργον τοῦ κ. Ἀντωνοπούλου πραγματευόμενον περὶ τόσον σπουδαίου ζητήματος πρέπει νὰ γίνῃ κτῆμα παντὸς Ἕλληνος.

❋

Φύλλα Ἡμερολογίου.— Ἐλάβομεν τὰ Φύλλα Ἡμερολογίου τοῦ κ. Καλογεροπούλου διευθυντοῦ τῆς Πινακοθήκης, περὶ ὧν ἐλλείψει χρόνου καὶ χώρου, θὰ γράψωμεν εἰς τὸ προσεχὲς φυλλάδιον.

❋

Διδασκαλικὸς Σύλλογος.— Ἐπίσης ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὰ δύο πρῶτα ἐκδοθέντα φυλλάδια τοῦ δελτίου τοῦ ἐν Ἀθήναις Διδασκαλικοῦ Συλλόγου θὰ γράψωμεν περὶ αὐτοῦ προσεχῶς.

Ζωγραφίαι καὶ προσωπογραφίαι τοῦ Fayoum.— Ὁ κ. Robensohn ἀνασκάπτων τὴν οἰκίαν τοῦ Tebtynis ἀνεκάλυψε δύο εἰκόνας γεγραμμένας ἐπὶ ξύλου, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀναρτηθῆ ἐπὶ τοῦ τοίχου, τῆς μιᾶς τῶν ὁποίων εἶναι σχεδὸν ἀκέραιον τὸ πλαίσιον. Γνωρίζομεν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἐγνώριζον τὴν ἐπὶ ὀκρίβαντος ζωγραφικήν, οὐδὲν ὅμως εἶχεν ἀνευρεθῆ εἰς Πομπηΐαν· ἐν Αἰγύπτῳ δὲ ἓν καὶ μόνον ἀντίτυπον, καὶ τοῦτο ὕποπτον καὶ εἶχεν ἀνευρεθῆ ὑπὸ τοῦ Flinders Petrie ἐν Hawara. Τούτου ἕνεκα οἱ πίνακες τοῦ Tebtynis ἔχουσιν ἀξίαν τινά, διότι ἡ τέχνη εἶνε μετριωτάτη δὲν ἀνέρχονται δὲ πέραν τοῦ II αἰῶνος π. Χ.

Ὁ εἷς τούτων παριστᾷ τὸν Souchos καὶ τὴν Ἶσιν καθημένους ἐπὶ θρόνου τὸν ὁποῖον περιβάλλει ὁ Ἁρποκράτης. Ὁ ἄλλος, ὁ ὁποῖος δὲν εἶνε ἀκέραιος παριστᾷ τὴν Ἀθηνᾶν, κεκαλυμμένην τὴν κεφαλὴν φωτοστεφανωμένην ἀκτινωτὴν κρατοῦσαν εἰς τὴν χεῖρα δόρυ πτερυγωτὸν καὶ τὸ στῆθος προστατευόμενον ἐπὶ τῆς φολιδωτῆς Αἰγίδος. Εἰς τὸ πλευρόν της ἵστατο ἄλλη θεότης, ἡ ὁποία ἐξέλιπεν.

Ἐκτὸς τῶν δύο τούτων πινάκων, ὁ Κος Rubensohn παρουσίασε καὶ τρίτον προερχόμενον ἐπίσης ἐκ Fayoum καὶ κείμενον εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Καΐρου· ἐπὶ τούτων παρίσταται ὁ Διόνυσος παιδίον γυμνὸς καὶ ὀκλαδὸν καθήμενος, φέρων τὸν δείκτην τῆς χειρὸς εἰς τὸ στόμα, καὶ διὰ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος κρατῶν βότρυν σταφυλῆς. Ἡ τέχνη φαίνεται ἀνωτέρα τῶν δύο πινάκων τοῦ Tebtynis ὅλον δὲ τὸ ἔργον εἶνε καλῆς σκηνογραφικῆς τέχνης.

Αἱ τελευταῖαι ἀνασκαφαὶ ἐκίνησαν τὴν προσοχὴν ἐπὶ εἴδους τινος εἰκόνων ἐπὶ σανιδωμάτων (panneau de bois): Ταῦτα φαίνονται σύγχρονα τῶν προσωπείων καὶ τῶν ἐνταφίων προτομῶν τὰ ὁποῖα ἦσαν κεχρωματισμένα καὶ ἐνίοτε κεχρυσωμένα. Καὶ ἐν ᾧ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἀπορρέουσιν ἐκ τῆς αἰγυπτιακῆς μουμίας, αἱ ἐπὶ τῆς ὀθόνης καὶ ξύλου εἰκόνες πηγάζουσι, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, ἀμέσως ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης· ὁ κ. Edgan φρονεῖ ὅτι τινὲς τῶν μικρῶν πινάκων ἀνάγονται εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Φλαβίων ὁ δὲ τρόπος (ἡ μόδα) οὗτος ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς III μ. Χ. ἑκατ. Αἱ εἰκόνες αὗται εἶναι παρεμφερεῖς, δύο δὲ τῶν σανιδωμάτων φέρουσι εἰς τὴν ὀπισθίαν ὄψιν ἀμυδρὸν σκιαγράφημα γεγραμμένον διὰ χρωστῆρος.

(Revue des Etudes Grecques No 84 σελ. 166.

❋

Δείκτης ἐπιτυχίας. — Ἐν Ρώμῃ, ἐν τῷ θεάτρῳ Κωνσταντίνῃ κατὰ τὴν πρώτην παράστασιν τῆς νέας κωμῳδίας τοῦ Gabriele d' Annunzio: il più forte, θὰ γίνωσιν αἱ δοκιμαὶ μηχανήματος λίαν περιέργου προωρισμένου νὰ δηλοῖ τὴν περὶ τοῦ διδασκομένου ἔργου γνώμην τοῦ κοινοῦ, τοῦ ἀλανθάστου καὶ ἀδεκάστου τούτου κριτοῦ.

Πᾶς θαμὼν θὰ λαμβάνῃ μετὰ τοῦ εἰσητηρίου εἶδος ἐπεισιτηρίου, τὸ ὁποῖον θὰ ῥίπτῃ μετὰ τὸ πέρας τῆς διδασκαλίας εἰς μίαν τῶν δύο σχισμῶν ἃς φέρει τὸ μηχάνημα ἀναλόγως τῆς ἐντυπώσεως ἣν ἀπεκόμισεν ἐκ τοῦ διδαχθέντος ἔργου. Ἕκαστον ἐπεισιτήριον ῥιπτόμενον εἰς μίαν ἐκ τῶν σχισμῶν ἐλέγχεται ὑπὸ καταλλήλου δείκτου καὶ εἰς τὴν ἀνάλογον στήλην. Οὕτω σχεδὸν ἀμέσως γίνεται γνωστὸν πόσας λευκὰς ψῆφους ἔλαβε καὶ πόσας μελαίνας.

Τὸ μηχάνημα εἶναι εὐφυέστατον, ἀλλ' ἴδωμεν τί θὰ εἴπωσιν οἱ δραματικοὶ κριτικοὶ περὶ τοῦ ἀμερολήπτου ἀντιπάλου τοῦ ἀπροσδοκήτου τούτου συναδέλφου.